

dique studia conticuisent, & ego ex vitæ meæ instituto neque nihil agere possem, neque ijs præsertim annis quid potius agerẽ reperire valerem, huc certe omne otium meum contuli, & negotium: & alioqui non contemnendum laboris mei fructum id agens me capere videbam, cum te nostris, qualiacunq; sunt, non mediocriter delectari cognoscerem. Tuo namq; legendi studio, quo nostra expetis omnia, mirum quãtum mea scribendi excitatur alacritas, & in dies excrefcit magis. Vale.

IN LIBELLVM DE MEMORIA ET REMINISCENTIA COMPENDIARIVS DISCVR.

sus, cum proloquijs quibusdam eò spectantibus.

10

20

30

40

Osteaquam à philosopho Aristotele in ijs qui de anima inscribuntur commentarijs, primum quidem de omni vniuersaliter anima pertractatum est: postea vero de singulis illius potestatibus & virtutibus, quot scilicet existunt: & in quam re esse habeant suum: quo etiam in loco de sentiẽte illius potentia verba fecit, ostendẽs quãnam illa esset, quam vsitato vocabulo primum vocat sensum: postmodum declarans etiam in quot illa disterneretur distinguereturq; sensus: de ipsis quinetiam sensibus separatim verba faciens, docensq; quãnam ipsorum vis sit illa à qua singulis ipsum sentire prouenit: & quãnam sint actus, & circa quod versantur: in commentariolo præterea de sensu & sensibili, cum de singulorum sensu terijs sensuum accurate loquutus esset, qualia scilicet essent, & ex quibus constarent: hoc autem iccirco, quoniam sine illis sentire nõ potest animal, cum sentientis operatio animæ non nisi intercedente fieri animaduertatur corpore: cum istæ inquam omnia retro Aristoteles præmisisset, & commode etiam & abunde de singulis pertractasset: consequenti doctrinæ ordine post libellum de sensu & sensibili, commentariolos de memoria & somno non sine ratione subiunxisse videtur. Quoniam enim memoria, vel passio est & affectio, vel habitus communis appellati sensus, quem primum nuncupauimus sensum, vt cum de illa verba fient, manifeste comprehendere licebit: qui sanè communis sensus in primo collocari constituitq; sensiterio censetur, quod ipsum esse cor à physicis penè omnibus pro certo tenetur: non ab re post commentarios illos de sensu & sensibili, hos de memoria & somno libellos subiungit philosophus: in quorum primo quærit quidnam sit memoria, & in qua animæ collocetur parte. item quãnam sint quæ memorabilia dicuntur: quo etiam in loco memoriam in primo esse asserit sensu, illiusq; sensiterio. Quærit etiam postmodum quomodo fiat memoria: & quamobrem neq; prima ætate pueri, neq; valde senes, & decrepita ætate iam fatiscentes, memoria pollere percipiuntur. Præterea cur interdum accidere videatur vt illi qui aliquorũ meminerint, falso sibi ipsis sentire, id est imaginari videantur. Fantasia enim & sensus licet ratione differant, eadem tamen esse subiecto censentur. Et rursus quam ob causam interdum sentientibus accidat, vt non sentire, sed meminisse videatur: quod Antipheronti Oreitæ contigisse ipse asserit philosophus. Subiungit præterea quãnam sit reminiscentia, & quo proueniat fiatq; modo, quãve re à memoria distare censeatur: & quod corporea quædam est passio ipsa reminiscentia. Quinetiam quam ob causam ebriosi minus reminisci valent. Quæ profecto de memoria & reminiscentia à nobis præcise nunc decursa, à philosopho latius in hoc pertractantur commetario. De somno autẽ & vigilia primo quærit in quam animæ parte huiusmodi fiãt passiones: ostenditq; quòd in eadem animæ & vnica parte isthæc ambo fiunt. Declarat præterea quòd ambæ istæ passiones animæ communes sunt & corpori. quo etiam in loco evidentes explicat causas cur vicissim animalia dormiant, & vigilent: & quãnam ille sit sensus declarat quo animalia istas subire passiones censeantur, cuiusmodi istæ existant passiones. De insomnijs præterea verba facit, & quãnam animæ parte insomniã cernantur & appareant: quãve sint & quomodo fiant somnia. Quinetiam quòd à dijs & superioribus non transmittantur naturis (vt quidam voluerunt) ostendit, cum illorum quædam sint signa, alia vero causæ corũ quæ circa corpus versantur: nonnulla autem fortuita

Cor primum
sensiterium.

Breuis discursus
sus libelli de
somo & vigilia

quædam accidentia merito existimari possint: subditq; postmodum quibusnã certa significãtiaq; acci-
 dere solita sint insomnia, & quã ob causam id cõtingat. De huiusmodi igitur (vt diximus) seriofius in
 his etiã pertractatur libellis. Quoniã autẽ memoria subiecto eadẽ est cũ fantasia, quãuis ratione sit di-
 uersa, vt paulopost explicabitur, & iccirco qua animę parte sentimus, eadẽ sanẽ imaginamur & memi-
 nimus, non erit malũ (vt arbitror) si prius quædã circa fantasia ipsius naturã breuiter perferutemur.
 Ita enim quã sit memoria secundũ peripateticorũ placita, nobis erit manifestũ. Cãterũ vt istuc etiã
 melius expeditiusq; percipere valeamus, quonã sensus & fantasia differãt, prius videamus. nõ enim (vt
 diximus) eadẽ sunt utraque, neq; rursus omnino censentur esse diuersa. Differt igitur fantasia à sensu (vt ex
 Alexandri colligitur verbis in cõmẽtarijs de anima) quoniã sensus quidẽ fieri & esse dicitur sensibus
 præsentibus: fantasia autẽ est illis etiã absentibus. Sensus quinetiã vigilãtiũ esse percipitur. Fantasia etiã
 in somno oppressis esse cõsetur. Prãterea sensus quidẽ in nostra non videtur esse potestate. non enim
 nostri arbitrij est absentibus sentire sensibus, & nõ sentire præsentibus. Fantasia autẽ in nostra spon-
 tis arbitrio est reposita. arbitriũ nãq; nostro quacũq; voluerimus, & cum voluerimus licẽter & libere
 imaginari possumus. Ex quibus palãm certe est fantasia à sensu multũ quantũ distare: quo au tẽ modo
 eadẽ cũ sensu sit fantasia, paulopost clare ostẽdetur. Verum quoniã circa initia omnia semper sunt ac-
 curatius explicãda, vt quæ sequuntur, peruia sint, & clarescãt magis: iccirco quidnã ipsa existat fantasia,
 in primis (vt arbitror) est præmonstrandum: quã hoc sanẽ modo perspicere & intelligere poterimus.
 Certũ enim est q; in nobismetipsis ab operationibus actibusq; sensuum singulorum figurã quædã si-
 ue rerũ imagines & simulacra imprimuntur & cõformãtur in primo animæ sensiterio, quod pro cõfesso
 à physicis cor esse existimatur: in qua certe animalis parte sensitiuã reponitur & collocatur animæ
 vis: vt pluribus nos docet rationũ euidentijs Aphrodisæus in suo de anima cõmẽtariolo. Hãc enim rem
 in præsentia recẽsemus de illorũ sententia qui inter Peripateticos Alexandri fuere denominati. In pri-
 mo igitur sensiterio, id est corde, siue in eius sanguine, seu illius spiritu (hoc enim in præsentia indiscus-
 sum relinquimus) eã figurã siue rerũ imagines & picturã expresse & manifeste insigniuntur, quæ sanẽ
 vestigia sunt & simulacra reliquarũ earũ quæ à sensibus præfuerunt motionũ in ipsis sensuũ organis
 effectarum. Quæ in quã vestigia & reliquiã ipsis etiã absentibus sensibus perstant & remanẽt tan-
 quam imagines quædã & simulacra, quæ in nobis conseruata & veluti in prõptuario quodam penu re-
 posita, memoriẽ postmodũ deseruiunt & subministrãt, illiusq; verẽ esse censentur causã. Hãc igitur ve-
 stigia, & has absentium sensilium configuratas reliquias, fantasiam appellare peripaterici cõsuerunt.
 Quamobrem fantasiam definiẽtes nonnulli illam dicunt esse configurationẽ in anima reseruatã, aut
 in principe animæ sensiterio. Cãterum (vt arbitror) animaduertendum est, ne forte configuratio illa
 haudquaquam fantasia esse dicatur, sed potius ipsa fantastica virtutis operatio & actus circa configu-
 rationes imaginẽsq; illas hoc cõsenda est nomine. Si enim conformatio illa & configuratio esset fanta-
 sia, imaginaremur utiq; & fantastica vteremur virtute, si nihil etiam circa configurationẽ cõformatio-
 nemq; illã actu operaremur, sed eam solũ habẽtes, id ipsum sanẽ efficeremus, quod certe falsum esse
 apparet. verum neq; hoc solũ sequeretur absurdũ, sed quod simul etiam in eodem temporis puncto in
 pluribus fantasiẽ versaremur simulactis: quinimo in illis omnibus quorũ imagines & typi in nobis re-
 positi essent & insigniti. Prãterea qui illo dicũt modo, aut nunc factã configurationẽ illã fantasiam esse
 volũt, aut iãdiu effectã, & præexistentẽ. Quod si eam quẽ nunc factã est fantasiam dixerint, sensum pro-
 fecto in actu esse fantasiam dicere cogẽtur: quod nimitũ absurdũ est, & inconueniens: cũ eã animẽ pote-
 states à seinuicẽ sint seiuगतã. si vero iam factã & reseruatã cõfigurationẽ fantasiam appellauerint, me-
 moriam certe denominare fantasiam erũt coacti. Vtrinq; igitur (vt apparet) excipiunt angustia, & in sa-
 lebris (vt aiunt) manifeste illorũ hæret opinio. Melius igitur est, & vero consentaneũ magis, dicere q;
 quẽadmodum in sensibus est quippiã quod sensile appellamus, & rursus quiddam est quod vim siue
 potentiam dicimus sensitiuã: & est præterea tertiuũ quiddã, quod illius potẽtiã peculiaris censetur esse
 actus, quẽ sanẽ sensum appellare consueuimus, siue (vt ita dicã) sensationẽ: pariq; etiam modo in intel-
 lectu quiddã est quod intelligibile vocatur: rursusq; aliud quod intelligẽs, siue intellectus, siue mēs nũ-
 cupatur: tertioq; loco actus est ipse & operatio, qui intellectus dicitur: ita profecto de fantasia ipsa est
 asseuerãdum, quiddã scilicet esse quod fantastabile, vt ita dicatur (ad res enim exprimẽdas nihil prohibet,
 vt arbitror, nomẽclatoris interdũ vice fungi) fantastabile inquã siue imaginabile dicit: & hoc itaq;
 illa erit pictura, siue formarũ reliquiã quẽ ab actu & operatione sensilium sunt conformatę: & hoc sanẽ
 analogiã sine proportionẽ cũ re quæ sentitur vel intelligitur, merito habere cõsetur. Est præterea quid-
 dam quod fantasticũ siue imaginosum appellatur, id est vis ipsa & potestas fantasia. Et hæc nimirum
 proportionẽ respõdere videtur cũ intellectui ipsi eo in genere, tum sensui, id est potẽtiã intellectuã
 & sensitiuã. Tertiuũ præterea ipsa est fantasia, id est actus ille & operatio virtutis fantasticae circa ima-
 gines illas & simulacra à sensibus rebus in primo sensiterio insignitas. Et hæc profecto intellectiõni
 & sensationi proportionẽ respondere videtur, id est ad illorũ operationes & actus. Est igitur fantasia,
 vt hoc in præsentia describatur modo, fantastica potestatis actus circa res quẽ fantasiari & imaginari
 possunt. Fantastica enim subiacent potẽtiã ceu propria & peculiaria obiecta, simulacra illa & imagi-
 nes quæ in primo sensiterio sensilium in actu reliquiẽ & vestigia quædã restãt impressa, quẽ à nonnullis
 intrinseca appellari sensilia cõsueuere: veluti ea quæ à sensili percipiuntur potẽtia, externa sensilia me-
 rito nũcupãtur. Figurã autẽ illã & imagines interdũ actu sensus appellãtur, quoniã ab actu sensibus

Quo sensus à fantasia distet de Alexandri sententia.

Peripateticis Alexandri cognominati.

Quid sit fantasia secundum aliquos.

Sensile. Sensituum. Sensus. Intelligibile. Intellectiuũ. Intellectio. Fantasiabile. Fantasticum. Fantasia.

Fantasiae descriptio.

Interna sensilia.

10

20

30

40

50

60

efficiuntur: & hoc modo actu sentire, est has in seipso configurationes rerumque habere imagines quæ ab externis nimirum sensilibus fuerunt impressæ. Fantastica autem animæ vis subiecto (vt diximus) eadem est cum sensitua eiusdem potestate, licet ratione isthæc abinuicè differre censeantur. Sensitua enim est secundum quod solum præsentibus operari sensilibus potest: fantastica autem, vt absentibus etiam extrinsecis sensilibus, per interna sensilia exire in actum valet, & opus explere suum. Sensus igitur circa externa, fantasia vero circa interna operatur obiecta: imò animæ ipsius operatio sensus esse dicitur, cum vi sua sensitua sensiterijs intercedentibus circa præsentia versatur sensilia. cum autem eadem sensitua animæ potestas circa simulacra & imagines operatur illas ab actu sensilibus impressas & relictas, ceu circa internum quoddam sensile: tunc operatio illa & actus fantasia appellatur. subiecto igitur (vt aliquoties est dictum) eadem, ratione vero diuersa sensus & fantasia non ab re esse censeantur. Quod si etiam ulterius sensitua animæ vis circa imagines & simulacra operatur illa, non sanè simpliciter vt imagines sunt & simulacra, & vt per se talia existunt, sed vt externorum sunt reliquiæ sensilium, hoc in casu ex illius operatione cum memoriæ profecto, tum reminiscentiæ esse censeantur. Memoria namque ex fantasia sæpius vtro citroque repetita & versata nimirum effici dicitur. Reminiscencia vero est renouatio & veluti reassumptio prioris iam collapsæ memoriæ & euanescentis, postquam intercedens obliuio imaginum continuitatem illarum labefactauerit & dissoluerit. Verum de ijs ipsis posthac locis suis conuenientius & melius explicabitur: in præsentia autem satis sit declaratum, sensum & fantasiam, nec non memoriæ & reminiscentiæ, eadem esse subiecto, & sola differre ratione. Cæterum de fantasia ipsa denuo reassumamus, illiusque naturam pro virili melius dearticulatiuseque explicemus. namque ex ijs etiam qualis existat memoria, liquidò comprehendemus. Hoc igitur perspiciamus modo: Contingit ab alio quippiam comotum, ipsum etiam aliud quiddam mouere: verbi causa baculus mouet lapillum, cum ipse interim moueatur à manu. Pari igitur modo de primo contingit animaduertere sensiterio, id est corde. motum enim ipsum à simulacris reliquiisque illis que sibi extrinsecus à sensilibus sunt insignitæ obiectis partialibus intercedentibus sensibus, fantastica mouet potestiam, eo inquam modo quo potentia sensitua ab obiectis mouetur externis. Quamobrem fantasie hæc non immerito poterit esse definitio: motus scilicet à sensibus qui sunt in actu, motus videlicet à simulacris effectus & reliquijs quæ sunt à sensationibus actu, factus in primo sensiterio. Animaduertendum tamè est quod configurationes huiusmodi siue imagines & simulacra per translationem in præsentia dicuntur. namque figuræ & simulacra proprie dicuntur illa quæ eminentias habet quoddam & depressiones, vt in alijs plerisque, & in ijs præcipue quæ a sigillorum formis in cera imprimuntur, dignoscere licet. Huiusmodi autem simulacra non sunt illa que ab extrinsecis rebus in primo insigniti dicimus sensiterio. Namque vt de alijs taceamus, quidnam habebunt huiusmodi simulacra ipsi? albedinis aut coloris, aut omnino vocis vel sonorum, quæ in illo certe picta sunt & insignita sensiterio: nominum igitur vocabulorumque penuria ipsi de vtur in vtrisque vocabulis, simulacra vocantes siue vestigia & imagines, permanentes illas reliquias vt ab externis in nobis fiunt sensilibus & insigniuntur. Manifestum igitur ex ijs omnibus esse potest quænam ipsius fantasie sit natura: nec minus etiã ipsi memoriæ. Actus enim & operatio circa simulacra & reliquias extrinsecorum sensilium, quando non simpliciter circa illa vt talia sunt, se exercet, sed circa illa ceu ab externis effecta rebus, memoria nuncupatur: verbi gratia cum tabella proponitur quædam in qua pictus visitur leo, circa illam primus operatur visus, qui pictum conspicit leonem: mox tabella illa de medio sublata, propter præcedentem visionem in primo sensiterio facta & insignita est imago, & inustum picti illius leonis est simulacrum, quod seruetur in illo & remanet ablata vel nulla etiã amplius existere tabella. Huiusmodi igitur imago, & hoc reliquum leonis simulacrum, fantastica animæ vim excitat & mouet, & vt aduertat sanè efficit, & circa illud operatur, non alio rationis modo quod quo externa sensilia in ipsum agebant sensum, & ad illius peculiare opus excitabatur. Quando igitur talis fantasie potentie operatio circa illa simpliciter versatur simulacra, nihil consideras aut discurrens quod simulacrum illud aut reliquias à figura proueniunt leonis illa quam in tali aut tali pictum tabella conspexerit, anno (verbi causa) elapso, in Apollinis vel Iouis templo, sed vt retro dictum est, simpliciter solummodo circa illa fantastica animæ vis operata fuerit: illud sanè tunc fantasia esse dicitur. quando autem ad hoc quod circa illa operatur, considerat etiam & subiungit quod huiusmodi simulacrum illius est imago leonis picti, quem Romæ (verbi causa) viderat Olympiadis centesimæ anno primo in tabella picta buxea: tunc certe talis fantasie potentie operatio memoria esse censeatur. Ex quibus manifeste patere potest fantasiam & memoriæ, cum subiecto sint eadè, sola ratione differre. Cum autem sensus & fantasia eadè etiam sint subiecto (vt retro ostensum est) non ab re profecto dictum fuit quod illo videlicet quo sentit anima, meminit etiam eorum quorum meminisse valet. Quæ admodum enim à sensitua animæ potestiam ipsum prouenit sentire: ita ab eadem imaginari etiã & meminisse prouenire censeantur. Et hæc sunt quæ Peripatetici de sensu, fantasia, & memoriæ literis madauerunt: quæ ego nunc cursim & breuiter recensere volui pro illorum ostensione quæ posthac præcisè sanè & obscure de ijs ipsis à philosopho deducetur. Cæterum vt hoc etiã in loco ipsi de rebus Academicorum placita recenseamus, quæ sanè cum antiquioribus Peripateticorum decretis, apparenti verborum detracta cōtrouersia cōsentire videntur: primo est animaduertendum Platonis in Philebo de ijs ipsis rebus de quibus in præsentia verba facimus, huiusmodi esse sententiã. Sensem enim inquit comunem quædam animæ & corporis esse motionem, huius quidem ab externis sensilibus patiens, illius vero agentis & iudicantis. Memoriã autem sensum esse conseruationem, & veluti thesaurum quædam. Porro quo

Sensus & fantasia subiecto eadem: ratione diuersa.

Memoriã ex sæpius versata fantasia effici.

Fantasie descriptio alia.

Quo à memoria fantasia differat.

A sensitua animæ potentia fantasiam & memoriæ prouenire.

Academicorum placita de fantasia. Plato in Philebo.

ties ea que cū corpore aliquādo passa est anima, sine corpore in seipsa reassumēs animaduertit, memi-
 nisse illa dicitur: & ea operatio, isq; actus, memoria nuncupatur. Præterea quando memoriæ cuiuspiā
 iacturam passa anima, sensu deinde vel disciplina mouente & excitante, ea iterum reuocat in seipsam,
 reminisci putatur: idq; illius opus reminiscētia appellatur. Et hæc de Philebo, quæ utrū ne cum Pe-
 ripateticis conueniant, an ab illis prorsus discrepent, isfanè iudicent qui peripatetica callere dogmata
 profitentur. Verū quoniam tritus iam per omnes philosophātium scholas & decātatus est sermo, circa
 adipiscēdarum modum disciplinarum magnā inter Academicos Peripateticosq; esse cōtrouersia di-
 uerlitatē: nanq; hos de nouo & recēter in nobis per doctrinā & disciplinam fieri uelle scientiam dicūt:
 illos autē eandē congenitā, sed obscuratā cōtubernio corporis, per reminiscētiā in nobis rursus restitui
 uelle asserunt: de hoc ipso mox plura dicemus: & inter hos philosophos pro uirili nostra cōponere stu-
 debimus, si prius quædā de fantastica animæ vi, quā imaginationē pro tēpore interpretari possumus,
 non sanè ab ijs quæ retro decursa sunt, multū abhorrentia, dixerimus: quæ cum ex Academicorū, tum
 ex Stoicorū thesauris sunt deperita. Chrysippus igitur (ut hinc exordiar) qui inter Stoicos primas si-
 bi facilè vendicauit, fantasiā passionē quandā in animis factā dicit esse, quæ & seipsam, & efficiēs præ-
 se fert & ostēdit subiectū: ceu cū albū quippiā cernimus, passio, inquit, quædā per uisionē animæ inu-
 ritur, ita q; dicere possumus subiectū quiddā albū in nobis habere quod nos mouere valeat. Pariq; mo-
 do de alijs dicere licet sensibus. Porro quoniā ingeniosi & miri nominū impositores fuere Stoici, & vo-
 cabulorū etymologijs maximā inter reliquos philosophos impenderunt operā, fantasiæ nomen non
 ab re ἀπὸ τοῦ φωτός, id est à lumine deductū fuisse idem Chrysippus affirmat, ἢ τὸ φαίνεσθαι,
 id est apparere & uideri. Quēadmodū enim, inquit, lumē & seipsum, & omnia quæ in ipso sunt, clare
 ostēdit & indicat, apparereq; facit: ita fantasia cū se ipsam ostendit, tū id etiā quod ipsam efficit, indi-
 care uidetur. illud autē id est quod fantastabile siue imaginabile appellatur, ut retro de albo dictū est.
 Verum ne uocabulorum uicinitate de rebus ipsis forte fallamur, aliud sanè inquit esse fantastabile,
 & aliud id quod uulgo dicunt fantasticū. Fantasiabile enim id est (ut diximus) quod fantasiā efficit.
 Fantasticū autem, quod imaginofum latine dicere possumus, uana quædā est & inutilis fictio animam
 mouens & uellicās, cui tamen nullū in re fantastabile respondere censetur: qualia in insanis & atra bili
 deiētis uisoriū ludibria usu fieri animaduertim⁹: atq; hinc uirtrices Horætis emanarūt diræ, & Alceo-
 nis furia flagellis armata: quæ fantasmata uere & proprie dici uocariq; poterant. Cæterum Academi-
 ci & Peripatetici qui non adeo exactam in rerum uocabulis posuisse uidentur operam, & huiusmodi
 uerba non ita examussim ut Stoici perpenderunt, fantasmata imagines illas & simulacra appellare
 consueuerunt, quæ ab externis (ut sæpe dictum est) sensilibus in uirtute animæ fantastica, siue in pri-
 mo sensiterio conformari & insigniri dicuntur. Quo etiam in loco obiter animaduertendum esse ad-
 moneo, subiecto eadem in nobis esse fantasmata & notiones, quas ἐννοήματα græci uocant, ratio-
 ne autem inter se sola distare. Ut enim animæ applicantur rationali, notiones & ἐννοήματα appel-
 lantur, ἀπὸ τοῦ νοῦ, id est à mente & intellectu, quo significationis modo brutis animalibus non
 adesse fantasmata dicimus. Ut autem ab externis insigniuntur sensilibus, & ut ita dicam, fantasiā
 tur, fantasmata sunt appellata: ut denarius uerbi causa qui per se quidem sumptus denarius & est, &
 appellatur denarius: ut autem mercenarijs pro labore operisq; erogatur, salarium & merces appella-
 tur. Iamblichus autē uir magni inter Academicos Peripateticosq; nominis, & præcipuè dignationis,
 latam sanè & amplam fantasiæ asserit potestatem, & omnibus animæ uiribus adnatam & compli-
 catam. Quamobrem non immerito omnes illam figurare & effingere specierum similitudines ap-
 parentiasque dicit, nec minus aliarum etiam uisa potentiarum ex alijs ad alia licenter transfigura-
 re & transmittere. Præterea non esse fantasiā passionem aut motum, sed impartibilem & definitam
 autumat actionem: nec extrinsecus recipiendo conformari & insigniri, ut à sigillo ceram signa-
 ri uidemus, sed ab intimis & internis, atque secundum assimilatiuarum productionem rationum
 ad fantasmatum iudicium excitari. Quibus ex uerbis palam esse potest uirum hunc uelle uirtutem
 fantastica, quæ cum sensitiua animæ potestate subiecto est eadem, in ipsa animæ essentia collocari:
 & iccirco non recipere ceu ceram à sigillo, conformationes illas, sed illorum potius ex sese rationes
 proferre. Vitalis enim actio, & iudicium isto intelligentibus modo, animæ ipsi sunt essentialia. Et
 quemadmodum sensationes corporum quidem sunt passionēs, animorū autem iudicia & actiones: ita
 huiusmodi fantasmata corporis ipsius, id est primi sensiterij sunt passionēs quædam & impressiones:
 animæ uero productiones & iudicia & actiones. Et de fantasia quidem, & fantasmatibus ipsis, quæ
 scilicet illorū sint causæ, & quæ natura, quo uero modo ad diuersa respicientes, Academici à Peripateti-
 cis hac de re cum consentiant & concordent, dissentire tamen & differre uideantur, cum in passione
 hi, illi uero in actione fantasiā constare asseuerent: huiusmodi mihi dum hæc scriberem succurrebāt.
 Ex quibus etiam ijs qui recte intelligunt, & sensa magis q̄ uerba perpendere student, liquidò apparere
 potest quòd de memoria & reminiscētia eodem dicere licet modo. nam de ijs etiam animæ potesta-
 tibus interna & penitiora perscrutati sunt Academici: externa autem & sensata magis Peripatetici
 protulerunt. Quamobrem illi quidem aliò mentis aciem intendentes, actionem corroborationemque
 (ut ita dicā) animæ memoriā dixerunt & reminiscētiā: Peripatetici autem in passione quadā isthæc
 cōstare uoluerunt: alio scilicet modo de utrisq; ijs arbitrato utriq; suo uerba faciētes. Quod in Philebo
 etiā Plato (ut retro uidimus) fecisse uidetur, cum memoriā in animæ passione quadam cōstare dixit.

Quæ Stoici de
 fantastica ani-
 mæ vi senser-
 unt.
 Chrysippus

Vnde fan-
 tasia
 dicta.

Quid fanta-
 sticū sit, sic
 dicitur Stoicos,
 & quid fanta-
 sticum.
 Horætiis diræ.
 Alceonis
 furia.

Quoniam fan-
 tasmata ab ani-
 mæ notioni-
 bus differant.

Iamblichus.

Academici-
 Peripatetici.

10

20

30

40

50

60

Nihil igitur prohibet viros illos & idem hac de re sensisse, & diuersimode scriptitasse, cum alias & alias subiecte rei rationes vtrique pro libitu suo sint prosequuti. Quod vt clarius etiã appareat, ex Plotini sententia nonnullas in medium adducere decreui rationes, quas in quarta enneade sua pro Academicis vir ille conscripsit. Dicit enim intelligibiliũ & sensibiliũ formas nõ residere in anima impressas vt accidẽtia quẽdã, ceu sigilli figurã in cera, & literarũ characteres in tabella, vt inde postmodũ memoria sit & reminiscẽtia. huiusmodi enim passiones quasdã esse, memoriã autem & reminiscẽtiam animæ vigore quẽdam & potestatem existere: quæ cum in medio sanẽ intelligibiliũ sensiliumq; sit interstitio, omnium nimirũ in se rationes possidet, quas meditando corroborata ex sese in actum quẽdã naturalĩ educit potestate: & hanc memoriã & reminiscẽtiam appellant. Quãobrem pueri, inquit, memores sunt magis quã senes: quia ad ea quæ offerũtur, diutius insistent, & ab illis tarde desistũt: quapropter circa illa melius & valentius corroboratur anima, quæ alioqui in pueris nondũ ad multa distrahitur. senes vero, quorũ circa plurima versatur & distrahitur cogitatio, cum paucis vehemẽter incũbant, sed veluti percurrãt omnia, nõ corroborata anima, obliuiosi sunt magis, minusq; memoria pollẽt. Meditationes præterea ipsæ quæ ad recolendũ quippiã ducũt & reminiscẽdũ, id ipsum quod acquiritur, nihil aliud esse declarat, q̃ animæ corroboracionẽ quãdam & vigore. Hinc etiã id ipsum perspicere contingit. Videmus enim, inquit, illos qui multa didicere, & memoriæ mãdauere, nõ solũ illa ex facili pronũciare, & veluti sub manũ habere, sed ad alia etiã noua percipiẽda agiles & expeditos esse: quod pfecto declarat nihil esse aliud memoriã q̃ animæ vim exercitatione callentẽ & corroboratã. Quẽadmodum igitur corporis mẽbra quæpiã quæ assiduo exercitationis vsũ viguerũt, patibilia nõ dicimus magis ad opus suũ peragendũ esse effecta, imò valẽtiora potius & robustiora ad id operis facta: ita animã ipsam exercitatione corroboratã & firmatã, vsuq; callentẽ, agere & elicere sensilium & intelligibiliũ in sese latentes formas, illarũq; rationes, existimandũ est, & non cũ aliqua passione insignitas illas & expressas recipere. Et hæc ferẽ vt dicta sunt, & huiusmodi etiã cõplura eo in loco Plotinus pro Academicorũ placitis de memoria & reminiscẽtia cõtra Peripateticos cõscripsit. Quibus omnibus rationibus satis (vt arbitror) respõsum esse poterit si pro Peripateticis quispiã dixerit frustra illũ laborare, oleũq; (vt aiunt) & operã perdere isthęc anxie disertãdo: Peripateticos enim haudquaquã velle passiones impressionesq; illas à sensilibus rebus in anima fieri, sed in primo sensiterio: animæ autẽ ipsius esse iudiciũ & actionẽ circa illa: vt de Theophrasti sentẽtia in proloquijs nostris de sensu & sensili retro abũde est declaratũ. Cæterũ ijs omissis, ad illa quæ de sciẽtiæ acquisitione, disciplinarũq; adeptione diuersarũ retro polliciti sumus, deueniamus. Voluere Academici humanos animos ceu mediæ cuiusdam naturæ inter sensilia & intelligibilia participes & cõmunicãtes, quãtũmo mediã ipsam naturã existẽtes, omnium in se cũ intelligibiliũ entium tum sensilium species & rationes in se habere: illorũ autẽ obliuisci cum terrenis vnũtur corporibus, ob nimium videlicet variãtis materiæ fluxũ, perennẽq; illius motionẽ præpeditos: quæ rursus omnia cũ studio & doctrina, tum assidua iugiq; exercitatione reparare illos, & obliutorũ reminisci asseruerũt, nõ nisi puecta ætate, & in senium vergẽte, materiæ scilicet cessante cõpositoq; salo, aut resuẽte potius, & veluti quod vehemens erat & concitatũ sedante & cõponente. Hinc non ab re dixerat Plato tunc mentis aciem & intuitum in nobis acui & vegetã reddi, cum oculorũ hebesceret acies. Si enim immortalis est, inquit, animus, vt alibi demonstratũ est, & ante corpora illũ præexistere necesse est, & scientijs esse refertum, rerumq; omnium intelligibilium species continere, aut nihil omnino ante corpus esse illũ proculdubio est concedẽdum. Non igitur esse animos ceu tabellas quasdam literis vacuas, quæ extrinsecus figuras formalesq; recipiãt, asserendum. Sũt enim semper inscripte, & ipse intus est scriptor. neq; tamen omnes inscripta legere queunt, aut q̃ inscripta sint quẽpiã dignoscere: quippe cum ob generationis colluuiem, obliuionisq; tenebras, illorũ oculi lordibus sint circumfusi, & in omnimodas inciderint passionum perturbationes. Solũmodo igitur opus est quod obstat auferre velamen: nullaq; necessaria est extrinsecus de nouo apportata genitaq; notitia. In sese enim veritatis ianuas habere animos, verum terrenis variantis materiæ repagulis oclusas. Quãobrem si illos aliũ de incitari excitariq; contigerit, ex sese scita omnia & præcognita renouare, & miro quodam modo de promerito illudq; merito verum esse iudicare, omnia nosse animos, soloq; extrinsecus admonente sanẽ indigere, qui interdum nullo etiã excitante, nullaq; extrinsecus adiuti opera, per se ipsi intus cõuersi, & sese inspectantes per illas quas possident rationes opera exercent sua. Et istas pfecto memorias & reminiscẽtias iure suo Academici vocauerunt: licentiosioribus fortasse hac in re vsũ vocabulis, sed tamen ijs quæ subiectæ naturam rei satis commode declarare & ostendere possent. Quæ res à Peripateticorũ placitis, si quis illam recto mentis iudicio examinare voluerit, haudquaquam abhorreere videtur. Si enim de foris aduenit animus (vt Aristotelĩ placuit) præexistere illum priusquam corpori coniungatur, necesse est: quæ de re nihil ambigunt illi. Si autem præexistit, & scientijs (vt dictum est) refertum & plenum esse illum, & omnium in se habere intelligibilium species & rationes, vero consentaneum certe est, quas excitatus postmodum reassumit & replicat. Quod Auerois etiam Cordubensis exquisitissimus Aristotelis interpres (Græcos semper excipio) in commentarijs suis in tertium de anima libellum, sensisse videtur, cum scribit possibilem intellectum (sic enim illum vocat) & vnũ cum omnibus & immortalem esse dictitat, omnium semper specierum esse plenissimum: semperque esse (vt inquit) adeptum: sed quatenus corpori est mancipatus & coniunctus, per varias fantasmatum species varia sanẽ & diuersa intelligere: & aliquando quidem intelligere, aliquando vero minime.

h. ij.

Plotini de memoria & reminiscẽtia cõtra Peripateticos rationes.

Cur pueri memores magis sunt q̃ senes.

Responsio pro Peripateticis.

Plato.

Quod de sciẽtiarum in anima præexistẽtium reminiscẽtias Peripateticis ab Academicis nõ dissentiat. Animus de foris aduenit.

Auerois cordubensis.

Ex septimo de
physica audis-
tione

Mysticæ ani-
morum expur-
gationes.

Quo vacuæ
tabellæ simili-
tudo intelligi
debeat.

Cæterū quid ego in præsentia riuulos cōfector, & nō potius fontē ipsūm aperio? Nōne Aristoteles ipse in septimo de physico auditu cōmētario, huic sententiæ clarissime adstipulari videtur, sciētia; in nobis nullo alio fieri modo asseuerare, q̄ remotis obstaculis quæ illā interim in nostris latitantē abstrusamq; animis præpediebāt, & quo min⁹ appareret obstabāt. Illi⁹ autē verba eo in loco totidē latinis expressa vocabulis iccirco adducere volui, vt discāt legētes me nō fingere quicquā aut cōminisci, sed rē ipsam vt est, integra fide recēserē. Sunt autē huiusmodi: Sciētia; acquisitio à principio, nō est generatio, neq; alteratio. in eo enim q̄ quieuerit & cōstitērit animus, sciēs efficitur & prudens. Quēadmodū igitur neq; cū stertuerit quispiā, & postea expergiscat, aut cū post ebrietatē ab illa cessauerit, aut post egritudinē cōualuerit, is factus est sciēs: at qui prius vti nō poterat, neq; per sciētia; operari: verū à perturbatione liberatus, mētēq; ad cōstantiā deducta, adest facultas ad ipsūm sciētia; vsū. Huiusmodi p̄fecto quippiā fit à principio in ipsa sciētia; subsistētia. Perturbationis enim quies quædā est & cōsistentia. Neq; p̄fecto pueri quippiā possunt aut discere, aut sensib⁹ iudicare, quēadmodū senes. Vehemēs enim circa illos est perturbatio & motus. Consistunt autē, & à perturbationibus cessant aliquādo quidē à natura, interdū vero ab alijs. Hæc Aristoteles: ex quibus clarissime potest patere de illius sententia in animis præexistere nostris cū intelligibiliū omniū tum etiā sensiliū rationes & species, quas à generationis perturbationibus & corporeo præpediti motu explicare & in actū deducere nequeāt, donec vel longo ætatis decursu, vel philosophia; studijs, vel mysticis etiā quibusdā expurgationibus & sacris, quæ philosophus Aristoteles alia esse à natura autumat, vt supra naturā ipsam excellentia, expurgati, & ceu à sordibus quibusdā emūdati & absterfi, agiles posthac & vegeti, sua ipsorū bona dignoscere valeant, & in illis se exercere & agere possint, quæ Peripatetici doctrinas & disciplinas appellāt: Academici vero cū doctrinas & disciplinas, vt illi, tum more suo memorias & reminiscētiās vocāt: neq; istuc immerito mehercle. Si enim prima sciētia; acquisitio similis est (vt ait Aristoteles) habitui vel ægroti cōualescētis, vel stertentis cū euigilauerit, vel ebrii resipiscētis, & à crapula iam liberi: cū omnes isti (vt clare patet) primū habuerint habitus præpeditos somno, vel ebrietate, vel morbo, ita vt in actū exire nō possent: postmodū vero ab illis passionibus expediti, soluta iā mētē & libera, suo arbitratu per illos se exercere possunt: quid est q̄ amplius ambigere debeamus in animis nostris omniū residere species intelligibiliū & sensiliū, verū præpeditas & ligatas, illosq; sciētiarū fieri cōpotes solius ablatione obstaculi? Quāobrem haudquaquā philosophū Aristotelē in sciētiarū acquisitione à memoria; reminiscētiæq; sententiā dissentire, manifestius sanē est (vt arbitror) q̄ vt pluribus in præsentia cōtendatur verbis. Restat autē solūmodo quod vel aliquā facere videtur difficultatē, illa vacuæ tabellæ similitudo, qua in animis adhuc rudibus vtitur Aristoteles: sed illā (vt opinor) philosophus non ad simpliciter esse ipsius animi referre voluit: verū ad corporeā illius operationē, ad quā perinde se habet animus, ac tabella in qua nihil est descriptū. nihil enim tūc imaginariæ (vt ita dicā) cogitationis possidere cōfetur: sed in potētia est ad cognoscēdū cōtēplandūq; per fantasmata dūtaxat ipsa. aut ita inquā similitudo illa est intelligēda: aut certe ad sciētia; primæ acquisitionē per quietē, & ipsius animi cōstantiā, illa tabellæ ratio referri debet: quā & ipsam recordationis & reminiscētiæ nomine significare voluit Plato. Nam respectu quidē speciei ipsius refertus (vt diximus) semper sciētis est animus. Neq; aliter Aristoteles q̄ Plato hac de re sensisse videtur: quod Auerrois etiā fatetur capite cōmēti quinti super tertio de anima libello. Potest etiā animus siue intellectus illo in loco pro fantasia capi: (nō enim hoc admodū est philosopho insolens) in qua à principio nihil est omnino insignitum. Sed iam satis superq; de eiusmodi rebus in præsentia sit pertractatum: quarum vehemens mehercle studium, decentes fortasse præfationis huiusce metas transcendere me fecit. Disertationis igitur huius cursum inhibeamus, & ad Aristotelis literam conuertendam & explicandam conuertamur.

DE memoria autē & memorari dicēdū, quidnā est, & quā ob causam fiat, & cui animæ parti hæc accidat passio: & de ipso reminisci, non enim ijdē memores sunt, & ad reminiscētiā apti: sed magna ex parte memores magis sunt ingenio tardi: reminiscētia vero valent ij qui mente celeres & dociles existunt.

PRO literæ superioris expositione in principio statim est animaduertendū q̄ memoria quidē est animæ ipsius memoratiua potestas: memorari autē, vel rememorari, eius est actus & operatio. Quēadmodū enim ad intellectuē se habet intellectus, & ad sensationē sensus: eo se habet modo memoria ad ipsūm rememorari. Sūt autē fantasia & memoria (vt retro dictū est) eadē cum primo sensu, qui in corde collocari cōfetur, subiecto sanē eadē, ratione vero diuersa. Dicendū igitur est, inquit, de ipso memorari, & reminisci. Differūt enim memoria & reminiscētia (vt postmodū videbim⁹) haud parua sanē differētia; diuersitate. Dicit autē q̄ magna ex parte tardi mētē, & ingenio obtuso, memores sunt magis q̄ ij qui ingenio valent, & acuti sunt, & bene dociles. ij etenim memores sunt minus q̄ illi, verum ad reminiscēdi opus habiles sunt magis. Quāobrem vna etiā inter memoriā & reminiscētiā differentiarum hæc non immerito esse censetur. Dixit autē magna ex parte, & vt plurimū,

quoniā nō semp hoc accidit modo, sed interdū aliter se habet res, quoniā aliquādo ijdē nō memores, tamē bene reminiscētes existūt. quæ res cū accidit, excellentes profecto & diuino ingenio viros efficit. Causa autē cur ingenio tardi & hebetes bene sunt (vt ita dicatur) memoratiui: celeres autē, & ingenio docili, bene reminiscātur, hæc sanē esse videtur, quoniā scilicet diuersa animæ opera ex diuersis varijsq; corporū cōplexionūq; habitudinibus, modo etiā diuerso melius vel peius prouenire nata sunt. De ijs portō in præsentia loquor operibus quæ cū animæ, tū corpori sunt cōmunia. Vt in corporibus igitur videre cōtingit quæ dura & rigida existūt, q̄ tarde quidē & nō ex facili impressiones recipiūt extrinsecas, figuratq; in se admittūt: verū si illas receperint, tenaciter postmodū & firmiter sanē retinēt & custodiūt: cōtrā in mollibus fluxisq; corporibus animaduertimus & cito recipere quicquid illis imprimi-
 10 tur & insignitur, & faciliē mox impressa depdere: pari etiā rationis modo in durioribus & mēte tardis cōspicere licet, qui cū duriter admodū & vix quæ memoriæ mādare studēt, admiserint & receperint, posteaquā ea in mētis thesauro custodiēda collocauerint, tenacissime sanē illa retinēt & custodiūt: cōtrā mēte agiles, & ingenio excelsuo viri, celeriter quidē capere possunt quicquid illis traditur, nec min⁹ etiā celeriter illa depdere quæ celeriter didicere. Quos sanē molles esse carne philosophus in cōmētarijs de anima asseuerauit. Qui sanē etsi non bene recepta cōseruātes esse censentur, mētis tamen agilitate, discursuq; celeri, paruo negotio amissa recuperare, & per reminiscentiam renouare possunt.

Cur tardi bō
ne memine-
runt: ingenio
si autē bene
reminiscitur.

Primū igitur cōsyderādum est qualia sunt memorabilia. Sæpius enim istuc nos fallit. nam neq; quod futurum est, memorari con-
 20 tingit, verū opinione & spe præcipitur: & profecto erit scientia quædā spei addicta, vt de diuinatione quidam autumāt. Sed neq; id quod præsens est. illius enim est sensus. Hoc enim neq; futurū, neq; præteritum cognoscimus: sed solū id quod præsens est. memoria autem est præteriti. præsens vero cum adest, vt hoc album, quādo quis id cōspicit, nullus vtiq; memorari asseret: neq; quod contemplatur, cum cōsyderat & intelligit: sed illud quidē se sentire dicit, hoc autē scire solūmodo. Cū vero sine ope-
 ratione scientiā habuerit & sensum, tum de trianguli meminit angulis q̄ duobus rectis sunt æquales: hoc quidem vel quia didicerit, vel contempla-
 tus fuerit: illud vero quoniam audiuerit, vel viderit, aut huiusmodi quip-
 30 piam perceperit. Semper enim cum memoriæ operam dat, tacite secum animo confirmat quod prius id audiuit, aut sensit, aut est contemplatus.

Quæ admodū in cōmētarijs de anima à sensilib⁹ obiectis sentiēdi actus & opera nos docuit Aristoteles, & ab actibus postmodū siue operationibus sensitiuæ animæ nobis potētias & vires declarauit, à manifestioribus scilicet minus manifesta nobis ostēdens: ita sanē hoc facit in loco, à memorabilibus nos docēs ipsam memoriæ naturā. Primū igitur, inquit, cōsyderandū est qualianā sunt memorabilia. Horū enim ignoratione nōnunquā iudicio fallimur: falsōq; interdum memoriæ imputamus ea quæ nullo illi cōueniūt modo. Est autē neq; futurū memorari aptū, sed neq; præsens: verū quod futurū est, opinabile sanē est, aut (vt dicatur) sperabile, aut scientificū. nāq; reperit, inquit, scientia spei addicta, qualē ipsam diuinādi peritiā esse autumāt. Sperat enim augur quippiā eue-
 40 turū signis quibusdā edoctus & præmonitus. Ipsum autē præsens est sensibile. nāq; præsentis rei, & sub manū existentis, sensus esse dicitur. Futurorū autē dixit non esse memoriā, sed opinionē vel spē: vt per eiusmodi dictū geminas animorū tāgeret vires, cognoscitiuā videlicet, & appetitiuā. opinio nanq; ex parte cognoscitiuæ cēsetur esse virtutis: spes autē ex parte virtutis appetitiuæ se habere videtur. Et iccirco desideriu, quod appetibilis cuiusdā spei esse cēsetur, præsentiu non esse rerū, sed absentiu verissimè dicitur. Quoniā igitur omne id quod tēporis cōplectitur ambitu, vel præsens est, vel præteritū, vel futurū: quod sanē præteritū philosophus hic factū vocat: memoria autē neq; futurorū est, neq; præsentium: illā sanē præteritorū esse summa est necessitas. Cū autē dixit memoriā esse præteritorū siue factorū, subiungit statim, Præsens autē cum adest, vt hoc albū quod videt. id est, præsens autē cū adest & cernitur: (sit autē præsens & quod cernitur, hoc verbi causa demonstratum albū) nullus vtiq; dixerit memorari. nō enim hoc albū meminisse dicet, sed cernere & percipere. Pariq; rationis modo, neq; intelligibile quicquā cū quis actu intelligit, memorari asseret, sed intelligere. Visibile enim dū videm⁹, sentire & cernere asseueram⁹: & intelligibile dū intelligim⁹, scire & nō meminisse affirmam⁹. Scire autem hoc in loco pro ipso intelligēdi sumitur actu, qui ad scientiā tēdit. cū enim intelligitur quippiā quod nō intelligebatur pri⁹, id tū primū scitur, & ad scientiæ metā deducitur. Quādo igitur quispiā videt aut in-
 50 h. iij.

Aristoteles
spei addicta
scientia.

Cur desideriu
sit absentiu.

telligit, nō dicit neq; asserit se memorari & meminisse, sed cū sine operatione scientiā habuerit vel sensum. Dicit autem & in presentia vocat opationē hoc verbi gratia animal vel verū, vel fictū: & similiter hūc triāgulū in hac tabella, vel in hoc libro descriptū, tūc scit vel sentit. Est autē quod dicit, huiusmodi, quādo scilicet sine hoc q̄ operetur aliquis circa animal quoddā, vel circa triāgulū in libro aut tabella descriptū, sed sola illorū simulacra & imagines cōspexerit anima, & circa illa fuerit operata, nō simpliciter autē, sed vt imagines sunt & similitudines quorūdā extrinsecus existētū, tūc meminit. Tūc enim quēpiā de triangulo meminisse dicimus, q̄ habet scilicet tres angulos duobus rectis æquales, cū imaginatur q̄ in tēpore hoc vel illo à tali vel tali id didicerit Geometriæ perito, vel ipse cōtēplatus fuerit: & nō quādo discit. Similiq; modo in sensilibus dicere cōtingit. nō enim cū videt, sed quādo imaginatur & cogitat q̄ quippiā vidit vel audiuit ab aliquo in tēpore quodā, tūc meminisse dicitur. Sēper enim cum memoriæ operā dat, & per illā operatur, tacite secū in anima dicit. id est, Quilibet enim quando circa imagines illas & simulacra operatur, externas inquam rerū reliquias, illisq; dat operā, sibi ipsi dicit & affirmat quodammodo, Hoc ce. e prius ego vidi, vel audiui. Si enim istuc interno sermone nō dixerit, illiq; assensa fuerit anima, haudquaquam erit memoria. Dixit autem, cū memoriæ operam dat, & per illam operatur, hoc innuere & significare volens, quando scilicet operatur per operationem illam per quam memoria characterem accipit, & in speciem deducitur: id autem est sentire tempus, & percipere rem ipsam à qua effectum est & insignitum eiusmodi simulacrum, & imago illa.

Memoriæ verus character.

St igitur memoria neq; sensus, neq; opinatio, sed horū alterius aut habitus, aut passio cum intercesserit tempus. ipsius autem nunc, in ipso nūc, non est memoria, vt dictum est prius: sed presentis quidem sensus: futuri autem spes: præteriti vero memoria. Quāobrem cum tempore omnis est memoria: & iccirco quacūq; tempus sentiunt animalia, hæc sola recordantur, & isto quo sentiunt.

Opinationē siue suspitionē hoc vocat in loco philosophus vim illā quæ cōmuniter de opinione & intellectu prædicatur, ceterisq; rationalibus animæ potestatibus, veluti notionē quādā: vel pro opinatione hoc in loco fantasiā abusiue intelligere vult philosophus. Est igitur, inquit, memoria, neq; fantasia, neq; sensus, sed habitus vel passio ipsius sensus, quoniā huiusmodi etiā est fantasia. Illud autē, cū intercesserit tēpus, significat cū videlicet senserit & deprehēderit tēpus in quo imago illa fuit impressa, & huiusmodi insignitū & effectū simulacrū: & nō solū percepit tēpus, sed etiā rē ipsam à qua illa processit & deriuauit imago, & q̄ illius rei eiusmodi est imago & simulacrū. Quod autē in presentis tēpore vel videtur, vel intelligitur, nō est memoria, vt retro dictū est, sed sensus, vel intellectus. Memoria enim præteritarū est rerū. quāobrē omnis, inquit, cū tēpore est memoria, id est omnis memoria & est, & esse dicitur, cū est scilicet aliqua temporis perceptio, cum quispiā videlicet percepit q̄ prædie verbi causa vel nudius tertius vidit quippiā, vel audiuit. Et quoniā huiusmodi est memoria, iccirco quacūq; inquit, animalia tēpus percipere valēt: memoriā sanē habere dicuntur. A sinus enim qui superioribus verbi causa diebus in aliquā cecidit scrobē, si forte illā hodie cōspicit, omni ope declinat, & illū illic agere negotiū sanē est. Cognoscit enim & percipit q̄ in illā aliquādo lapsus sit foueā. Multa igitur animalia sentiūt & percipiūt tēpus, verū non eo quo homines percipiūt modo. Homines enim nō solū nudū solitariūq; percipiūt tēpus, sed sciūt etiā & cognoscūt quādo viderūt quippiā, aut quādo audiuerūt: tēporisq; differētiās norūt, præteritū à futuro determinātes: cū ratione carētia & bruta animalia præsens solūmodo sentiāt tēpus, præteritūq; nō plene & determinate: ceu asellus, q̄ cadit videlicet, nunc sentit, vel q̄ prius in illā cecidit scrobem, cōsulo modo dum illā cernit & cōruetur. Futuri autem nullā habēt cōprehensionē. Cū autē dixit philosophus q̄ quacūq; tēpus sentiūt, illudq; percipiunt animalia, memorātur: subiūgit statim, & isto quo sentiūt. id est hac animæ parte memorātur quæ etiā m sentiūt: parte ipsius scilicet sensitua. Vegetatiua enim vel intellectiua animæ potestatibus meminisse animalia haudquaquā censentur: verū sensitua: vbi etiā fantastica (vt dictū est) illius reponitur virtus.

Quo differat tēporis perceptio à brutis & ab hominibus.

Quoniam autem de fantasia dictum est prius in commentarijs de anima, & quod sine fantasmate intelligere non licet.

In hoc literæ cōtextu longā philosophus facit interpositionē, & magnū sanē hyperbaton. cōtinuitas enim per aliquot inferius extēditur lineas, eo videlicet loci vbi eiusmodi reperitur litera. Quare intelligibilis per accidēs utiq; erit, alia autē omnia vsq; ad locū illū in medio sunt cōiecta, per quæ pbare ostēdereq; vult philosophus nihil intelligi posse sine fantasmātū adminiculo & opera. Animaduertēdus igitur diligēter est textus, & litera (vt diximus) cōtinuanda. Cæterū priusquā ad illius interpretationē descēdā, breui quodā digressiūculæ discursu iter ad illā satis asperū & sale brofū aperire & cōplanare cōtēdā. Intētio igitur philosophi hoc in loco est tacite occurrere obiectioni quæ ad ea fieri sanē posset, quæ retro fuerūt adducta. Cū enim in illis dixerit memoriā esse habitū vel passionē animæ

Digressiunculæ la mentem philosophi clarans.

sensitiuæ, & q̄ illo sanè memoramur, quo etiã sentimus: quoniã vt manifestũ est, memoria etiã intelligibilem esse cõsetur: scibilia enim quorũ nobis adest memoria, intelligibilia certe existunt: quispiã dubitare possit, & instare nõ solum sensitiuæ animæ esse memoriã & ipsum memorari, sed animæ etiã intellectiuæ memoria habitus est, vel passio. Huic igitur occurrẽs philosophus dubitationi eã dissoluit asserens intelligibiliũ nõ esse per se memoriã, sed per accidẽs: & iccirco memoria & ipsum memorari non esse habitudinẽ vel passionem intellectiuæ animæ potestatis, sed solũmodo sensitiuæ. Intellectus enim copulatur & cõiungitur ipsi fantasia, vt in literæ explicatione clare percipietur: & sine illa nihil sanè intelligere potest. Est enim fantasia ceu libellus quidã & tabula ipsius intellectus. ea enim quæ in ipsa sunt descripta, & à sensilibus picta extrinsecis, sensitiuq; operationibus, videns & percipiẽs intellectus, vniuersales illorũ abstrahere dicitur rationes. Quemadmodũ enim absq; sensationibus quæ actu sunt, nulla est fantasia: ita sine fantasia abstractio & cõprehensio ipsius vniuersalis esse nõ potest. ab imaginibus nãq; & simulacris in fantasia pictura existẽtibus, quæ sanè sũt reliquiae (vt dictũ est sapius) extrinsecorũ obiectorũ, vniuersales intellectus colligit rationes. Quãobrem cõcludi necessario potest, q̄ quæ admodũ reliquie se habet illæ & imagines fantasia mouẽtes ad sensilia extrinsecus posita: ita vniuersales se habere rationes quæ intellectũ mouere dicuntur, ad figurarũ typos illarũ in ipsa fantasia collocatos. Quare vt ab externis sensilibus imagines efficiuntur illæ & simulacra: ita à simulacris figurisq; illis, intellectu abstrahẽte, vniuersaliũ natura cõstituitur. Copulatur igitur ipsi fantasia & cõiungitur intellectus, & sine illa nihil cõsiderare neq; intelligere potest. Si autẽ hoc (vt diximus) res se habet modo, manifestum profecto est q̄ quæadmodũ sensus quidẽ per se videt pictũ Romæ elephantem, per accidens autẽ illũ qui apud Indos reperitur: vel, vt clarius dicã, quæadmodũ Socratem quispiã cõtuitus, videre etiã ipsum vniuersalẽ dicitur hominẽ (in singularibus enim vniuersalis & cõmunis esse censetur homo) verũ Socratẽ quidem ipsum per se cõspicit & cernit ille, hominẽ vero cõmunem per accidens: ita memoria per se quidẽ est simulacrorũ figurarũ & reliquiarũ illarũ, siue habitus sint illi, seu primi sensiterij passionis: per accidens autem vniuersaliũ & intelligibilem esse censetur. Vniuersale enim secundum abstractionem à singularibus sensilibus secundũ Peripateticorum dogma ipse nimirum efficit productus intellectus. Quamobrem memoria quidem primo & per se operatur circa imagines illas & simulacra: per accidens autem circa vniuersalia. Intelligibilem igitur per accidens est memoria, quoniam simul cum partialium memoria & sensilium rerum, vniuersalium memoria quodammodo reuertet & nascitur: quorum iccirco memorantur, quoniam singularium meminerunt. Vt igitur intellectus per se est intelligibilem, ita per se imaginabilem est fantasia: & vicissim vt per accidens intellectus est imaginabilem, id est sensilium: ita per accidens fantasia est intelligibilem. Memoria autem (vt retro est dictum) fantasia quædam est, & operatio circa fantasiabilia & imaginabilia: quamobrem per accidens intelligibilem est memoria. Verum ijs decursis ad philosophi literam reuertamur.

Fantasia m̄s
tis libellus.

Intellectũ s̄
ne fantasia
nõ intelligere.

Per accidens
intelligibilem
est memoriã.

MAdem enim in intelligẽdo contingit passio, quæ in describendo. Ibi enim ad nihil vtentes determinata trianguli quantitate, nihilominus per terminatam illum describimus quantitatẽ. Ita intelligens licet non contempletur quantum, ante oculos tamen proponit quantum: contemplatur autem non vt est quantum.

OMnia quæ deinceps sequuntur (vt dictũ est) vsq; ad signatũ & præmõstratũ locũ interiecta sũt à philosopho & interposita, vt ostẽdat scilicet nihil sine fatasmate cognoscere intellectũ. quod etiã indicat & denotat ipsum enim causalis apposita cõiunctio. Breuiter autem & obscure admodũ hoc in loco suã adducit philosophus intẽtionẽ, cuius (vt videtur) talis est sentẽtia. Eadẽ, inquit, cõtingit passio in intelligẽdo quæ in describendo accidere percipitur. Quæadmodũ enim in geometricis ostensionibus cum demonstrare volumus verbi causa quod triangulorum tres anguli duobus relictis sunt æquales, & nihil sanè ad huiusmodi demõstrationẽ determinata quaptã indigeamus quãtitate: etenim si palmi vnus quodcũq; fuerit latus, aut pedis, aut cubiti, nõ iccirco secius propositum demõstrabitur intentũ. Quãobrem nihil omnino determinata indigẽtes quãtitate, neq; etiã isoscele egẽtes, vel isopleuro, vel scaleno, quæ sanè triagulorũ sunt species, nihilominus describimus triangulũ determinatẽ semper quãtitate & speciei. omnis enim quæ describitur figura, si triquetra est, tribusq; clauditur lateribus, sub isopleuri specie, vel sub isoscelis, vel sub scaleni necessario reponi debet, & quãtitate alicuius esse determinatæ. Quemadmodum inquam in illis videre contingit descriptionibus: ita in ipsis contemplationibus esse apparet. Intelligens namq; ipse licet quantum non intelligat & cõtempletur, ante m̄ris tamen oculos quantum sibi proponit. Si enim albũ (verbi causa) intellexerit, vel calidum, vel quãpiam etiã odorũ differẽtiam, vel aliud quãpiam quod partibus carere cõsetur, isthac semper omnia cum aliqua contemplatur & intelligit quantitate. aut enim superficiem quãdam albã, aut calidum meditatatur quoddam & cõsiderat corpus. Quod & si aliquando ad purum illum & venerandum primumq; se conuerterit intellectum, illi sanè statim consuetudinẽ huiusce vitio magnitudinem quandam & molem, determinatãq; dimensionum interuallorũq; distantias imaginando

Intelligẽs semper
per intellectũ
res quantitatẽ
applicare.

apponit & ingerit: & rursus albu intelliges, vel odore, vel dulcedine, aut eiusmodi quippiam que non sunt quara, ante oculos semper sibi quantum ponit, id est dimensiones quasdam cum illis & quantitates simul intelligit. Ceterum non eo quod quanta sunt quaedam, haec intelligit, sed ut albu quidem (verbi causa) visus disgregatum quiddam est, & dissipatum: calidum autem ut disgregatum est dissimiles habentium partes, que heterogenea graeci vocant: & congregatum illorum quae cõsimiles habent partes, quae homogenea appellant. ea etenim istorum sunt rationes & naturae. Dulce praeterea caeteraque huiusmodi, per proprias & peculiare dignoscit naturas. Quod autem huiusmodi etiam omnia cum quanto intelligat aliquo, vel inde est manifestum. namque albu (ut diximus) cum superficie intelligit aliqua. superficies autem quantum quiddam est. Cum igitur intellectus (ut retro patuit) quodcumque intelligit, cum quantitate intelligit contemplaturque aliqua, huiusmodi autem fantasia sunt opera: haec enim interserens se atque applicans ipsius mentis intellectibus (ut inquit Plato) non sinit pure & sincere veras intelligibilium cognoscere & perdiscere naturas, sed moles statim quasdam & dimensiones, necnon magnitudinum distantias representat: manifestum certe est quod nihil sine fantasmatum natura intellectus intelligit, quod hoc etiam in loco ex ijs quae sequuntur, ostendere aggreditur Aristoteles.

Quae albi est ratio: & quae calidi.

Quod si natura fuerit quantorum quidem, verum indeterminatorum: ante oculos certe quantum ponit terminatum, contemplatur autem ut quantum est solum.

Cum retro dixisset Aristoteles quod licet non quantum quisquam intelligat, ante oculos tamen sibi proponit quantum. sunt autem (ut scimus) non quanta omnia alia praedicamenta praeter ipsum quantitatis genus, subiungit: quod si natura fuerit quantorum, verum indefinitorum & indeterminatorum, id est si id quod intelligitur, fuerit neque substantia, neque qualitas, neque relatio, neque praedicamentorum quippiam reliquorum, verum quiddam ex ijs fuerit quae in genere quantitatis existunt, ut linea, ut superficies, ut corpus: si huiusmodi, inquit, fuerit, non terminatum autem: interminata enim secundum quantitatem ipsius lineae est natura: ponit quidem intelligens & perscrutans ille, & describit quantitatem determinatam, omnis enim descripta linea (ut retro dictum est) determinata est quantitatis. intelligit autem non tanquam determinatum quiddam, sed simpliciter ut est quantum, id est simpliciter ut est linea, & interminata linea. Lineae namque ratio & definitio determinata & definita non includit in se quantitatem. Figurae igitur linearum & triangulorum in fantasia ad quiddam sunt determinatae secundum magnitudinem. quantum enim fuerit descriptus triangulus, tantus a virtute fantastica imaginatur. Vniuersale vero quod ab illis colligitur abstrahiturque figuris, secundum magnitudinem est interminatum. Nullum namque vniuersale magnitudine praefinitur determinaturve aliqua, licet illius semper intellectio cum aliqua magnitudinis est mole, quemadmodum descriptae imagines cum magnitudine semper sunt aliqua. Aduertendum autem est isthaec non de practico dicti intellectu, verum de illo qui est in habitu. is autem illa intelligit non secundum quod magnitudines, neque secundum quod determinata habet quantitatem, sed ut omnino sine magnitudine existit, licet magnitudinis quaedam (ut diximus) succurrat & intercedat fantasia. Si autem cum magnitudine intelligit, palam est quod cum fantasia intelligit. Nihil igitur sine fantasmate intelligit & contemplatur.

Intellectus practicus. Intellectus in habitu.

Quam igitur ob causam intelligere non contingit sine continuo, & sine tempore ea quae non sunt in tempore, alius est sermo.

Cum praemississet Aristoteles quod omnia quaecumque intellectus in habitu percipit & intelligit, cum fantasia aliqua intelligere, & magnitudine, necnon etiam tempore videtur: semper enim (ut recte ait Themistius) intellectibus fantasia est complicata nostris, vel iuuans, vel impediens: iuuans quidem, ut in mathematicis est videre disciplinis. Vicem namque abaci nimirum nobis praestat illa ad descriptionem figurarumque conformandas, ad quas respiciens animus vniuersales inde elicit notiones. Impediens autem, ut in contemplationibus, intelligibilitumque speculationibus, & diuinarum rerum perceptionibus animaduertere licet, quibus illa figuras & magnitudines, colores quinetiam indeceter applicans, magnam in nobis ad dignoscendam veritatis semitam tumultum sane facit: cum inquam illa retro dixisset philosophus, quoniam hoc quisquam quaerere posset in loco quod obrem illa quae sine magnitudine sunt aliqua, & sine tempore, intellectus cum tempore intelligit & magnitudine: iccirco statim subiungit quod quaerere huiusce rei causam, ad alium spectat pertinetque sermonem, accuratiorē scilicet & excellentiorem. In praesentia enim dictum est id ideo accidere, quoniam fantasia intellectui copulatur & coniungitur speculati. In alijs autem locis hac de re exquisitius & accurate magis disertabitur, id est in prima philosophia. Huius enim causa est & ratio quoniam operatio virtuti & essentiae proportionari & quadrare debet. Intellectiuum autem hominis est in sensitiuo, ut trigonum in tetragono: ut a philosopho in secundo de anima commentario est declaratum. Et iccirco illius propria peculiarisque operatio est ea intelligere quae in fantasmatibus intelligi possunt: sicut intellectus separatarum substantiarum, quas diuinas appellant mentes, peculiaris est operatio res intelligere per se intellectas. Verum isthaec (ut diximus) ad primam pertinent spectantque philosophiam:

Themistius. Quo fantasia ad intelligendum iuuat: & quo praepediat.

Prima philosophia.

cui diuersos intellectiuorum ordines & gradus dignoscere conuenit. Animaduertendum autem est quod hoc in textu philosophus non existentia in tempore omnia uocat illa quae immortalia sunt & aeterna.

Quae non sunt
in tempore.

Magnitudinem autem & motum necesse illo cognoscere quo & tempus: & fantasma communis sensus est passio: idcirco manifestum est quod horum cognitio per primum est sensitium.

Haec (ut arbitror) textus huius litera cum illa sanè est coniungenda in qua dictum est: ponit ante oculos quantum: intelligit autem non ut quantum. Cū enim dixisset quod intellectus ante oculos ponit quantum, & nihilominus intelligit non secundum quantum: non enim suapte natura intelligibile est quantum, sed nullam omnino habet magnitudinis molem: qua de re in secundo de anima commentario accuratius est pertractatum, ubi queritur quoniam modo intellectus intelligibilia percipit & intelligit: quoniam igitur cognitio in nobis fit magnitudinis & motus, quae sensilia sunt communia, & proprie quanta: dicit quod isthaec ipsa cognoscimus eadem animae parte qua tempus ipsum percipimus & cognoscimus. Tempus autem sensu primo cognoscimus. Illud autem, Fantasma communis est sensus passio, sic adductum est, quasi dicere uelit, illa animae parte magnitudinem cognoscit & motum, qua cognoscit tempus. Est autem haec animae pars sensus communis, cuius passio est fantasia. Si igitur omnia illa à quibus intellectus uniuersalia abstrahit, imaginabilia sunt & fantasiabilia: absque fantasia enim (ut dictum est) intellectus nihil intelligit, vel coadiuuante, vel impediante: fantasia autem & memoria eadem sunt subiecto: & passiones quaedam siue habitus sensus communis: manifestum certe est quod ad primum sensitium horum cognitio pertinet & spectat. quod etiam ex hoc palam esse potest, quoniam multa ratione carentia animalia memoriam habere uidentur.

Intelligibilium uero rerum memoria non sine fantasmate est: propterea contemplabilis quidem rei per accidens sanè erit: per se autem primi sensitui. Quapropter & alijs quibusdam inest animantibus, & non solum hominibus, & opinione aut prudentia praeditis: quod si intellectiuae esset partis, non multis sanè aliorum inesset animalium, forteque mortalium nulli, quando neque nunc omnibus, quoniam non omnia temporis sensum habent. semper enim quando memoria operatur (ut retro diximus) quod uidit hoc, aut inaudiuit, aut didicit, simul sentit quod ante. Ante autem & post sunt in tempore. Cuius igitur partium animae est memoria, palam est, quod illius uidelicet cuius est fantasia: & memorabilia per se quidem sunt quaecunque imaginabilia existunt: per accidens autem eorum quaecunque non sine fantasia.

Hoc in textu non ab re (ut uidetur) reassumptum est illud, memoriam scilicet intelligibilium non esse sine fantasmate, propter magnam illam (ut diximus) interpositionem: ut literae continuitas seruetur & dignoscatur. Dictum est enim retro quod intelligere non est sine fantasmate: & est ac si diceret quod illa de quibus ceu intelligibilibus est memoria, non sunt per se intelligibilia, sed imaginabilia & fantasiabilia. Dicimus autem nos illa esse intelligibilia, & intelligibilium esse memoriam, vel quia intellectus circa illa operatur, ita quod simpliciter sunt imaginabilia & fantasiabilia quando primus circa illa operatur sensus, intelligibilia autem quando intellectus fantasiae applicatus circa illa agit & se exercet. Vel sic inquam intelligibilium memoria esse dicitur, quoniam ab ijs quae memorantur, intelligibilia sanè abstrahuntur, & uniuersales rerum notiones. Quod si res hoc se habet modo, palam est, inquit, quod memoria per accidens ipsius est intelligibilis rei, siue ipsius intellectui: per se autem primi sensitui, id est primi & communis sensus. Quod si ipsius passio intellectus esset memoria, intelligibilium sanè per se esset memoria. Manifestum autem est (ut praedictum est) quod primi sensitui passio vel habitus est memoria, quoniam plerisque brutorum adesse uidetur, & non solum hominibus, quibus opinio inest & prudentia. Si enim non esset primi sensitui, sed alicuius intellectiuarum partium: nulli profecto aliorum inesset animalium, cum intellectu omnia sanè careant bruta. Cum autem dixit quod non inesset memoria multis aliorum animalium, subiungit, forteque mortalium nulli. quod est ac si diceret, fortasse nulli irrationabili, quoniam illorum nullum mentis est particeps. per mortale enim

Quomodo in
telligibilium sit
memoria.

hoc in loco, ratione carens intelligere videtur animal. Cum etiam dixerit quod multa percipiunt tempus animalia, bruta scilicet & ratione carentia (non enim omnia tempus percipere valent) istud adstruens & confirmare cupiens, subdit: semper enim quando operatur memoria &c. Nam (ut retro diximus) asinus qui (verbi causa) superioribus diebus in scrobem decidit quampiam, cum eam rursus conspicit, vel quando lupi vocem audit à quo malum prius habuit, sentit sanè & cognoscit quod prius in illam delapsus est scrobem, nec non prius sonum inaudiuit illū infesti sibi inter animalia & hostis. Scrobem igitur declinat illam, & à lupi fugit congressu. Cum autem ante & post temporis sint differentiæ, sentire certe & percipere tempus asinum est necesse. Postquā autē de huiusmodi loquutus est philosophus, breui sanè epilogo quæ dicta sunt colligit, dicens manifestum esse cuiusnam sit memoria: quod primi scilicet sensitivi. Huius enim etiam passio est fantasia. Et quod sunt memorabilia quidem per se illa quorū per se est fantasia: per accidens vero ipsa etiam intelligibilia: illa videlicet nobis innuere volens quæ non sine fantasia existunt, illorum enim (ut diximus) cognitio est cum fantasia. Quod si per accidens horū est memoria, palām est quod memoria non est habitus vel passio ipsius intellectus. Si enim illius esset passio memoria, intelligibilem etiam per se esset memoria: quod secus esse ostensum est retro.

Quod memoria non est passio vel habitus ipsius intellectus.

Dubitare autem non ab re quis poterit, cur præsentem quidem passionem, re vero absente, non præsentis recordetur? Manifestum profecto est quod huiusmodi quippiam à sensu in anima productum intelligere oportet, aut in corporis parte quæ illum continet, ut passio illa velut quædam sit pictura, cuius habitum memoriam esse dicimus. illa enim quæ fit motio, imprimit veluti sensibilis effigiem rei, eorum more qui annulis signant. Quamobrem ijs qui in multa sunt agitatione aut propter passionem, aut propter ætatem, nullus sanè memoriæ est usus, ut si in fluentem aquam is incideret motus, & ea sigilli impressio. nonnullis vero ob naturæ frigiditatem, velut in antiquis ædificiorum structuris, & ob duritiem recipiendæ passioni ineptis, nulla imprimitur figuratio. Et hanc ob causam adolescentuli valde, & senes, non bene sunt memores. Effluunt enim alteri quidem propter incrementa, alteri vero propter decrementa. Parique modo qui mentis agilitate vigent, & qui tardo sunt ingenio, non bene memores esse apparēt. illi enim humidiores quàm opus sit, ij vero sicciore existunt. Alteris igitur in anima non perstat imago: alteros autem neque tangit.

Animaduertendum est quod passionem hoc in loco Aristoteles figuram vocat illam siue simulacrū & reliquias quæ ab actu sensibus primo inscripta inculptæ sunt sensiterio. Rem vero appellat sensile illud à quo huiusmodi est effecta similitudo, & imaginis illius typus. Hanc autem dubitationem admodū necessario hoc in loco adducere videtur. namque ex illius solutione memoriæ ipsius natura clarissime manifestari continget. Ad quam enim animæ spectet partem pertineatque memoria, retro satis est declaratum. Quæ autem ipsius sit natura, nondum ab illo nobis est demonstratum. Est autem dubitatio huiusmodi: quoniam modo figura illa præsentem, & circa illam operante memoria, meminisse illius censetur rei quæ non est præsentem. Verò etenim consentaneum esset, ut illius circa quod operatur, meminisset. Post adductam vero dubitationem, prius quam illius nobis solutionem afferat, modum recenset quo in nobis imagines illæ & simulacra à rebus efficiuntur externis: dicitque quod eiusmodi quiddā ab ipsis actu sensibus in primo fit sensiterio, cuiusmodi in cera fieri percipimus ab ijs qui annulorum sigilla & imagines sigillando imprimunt. quod retro etiam dictum est, cum fantasie ipsius naturam inuestigare curauimus. Fit igitur veluti pictura quædam in illo, cuius habitum & permanentiam memoriam sanè nūcupamus. Cæterum cum in primo sensiterio huiusmodi imprimuntur notæ, & ex pinguntur imagines, si quidem forte fortuna id in vehemēti quapiam reperiatur motione (est autem huiusmodi, cum augetur animal, vel decrescit & diminuitur) haudquaquam memoriā fieri contingit: vel si sit aliqua, labilis sanè illa est, & non belle se habet. Quemadmodum enim inculpti sigillū annuli currenti imprimi non potest aquæ, ut aliqua inde reddantur imagines: pari rationis modo neque in primo sensiterio vehemēti cōcito motu, vel propter crescentem adhuc in puerilibus annis

ætatem, vel ob aliquem ægritudinis cuiuspiam morbum, & passionē, aliquid bene imprimi, aut expressum insigniri potest. Quamobrem valde pueris, inquit, non fit memoria propter vehementes in illis & cōcitatas naturæ motiones, quibus ætas sanè illa augmenti causa toto corpore commouetur. cōtrā etiā contraria de causa istuc ipsum decrepitis etiā contingere videtur senibus, cum propter decremēta & defluentis iam naturæ recursum, tum propter inualescentem ætatis illius frigiditatem, & naturalē corporis siccitatem. non enim imprimi simulacra imaginēq; possunt illæ, sed franguntur & euanescent. quod si quæ forte fortuna adheferint, eæ profecto paulopost nullo negotio obliterantur & intereunt: quemadmodum, inquit, in antiquis parietum structuris temporis longinquitate iam fatiscētib; calcem & opus tectorium, si superinducatur, decidere videmus: & non solum nihil de nouo capere & retinere cōspicimus, sed si qua in illis erant picta prius, vel omnino decidere, vel longo euanescentia æuo mutila & obscura conspici animaduertimus. Non igitur memores sunt valde pueri, propter vehementem (vt diximus) vniuersi corporis motionem: neque valde senes, cum propter eandem, diuerso tamen modo, motionem, tum propter nimiam corporum frigiditatem & ariditatem. in currentibus enim aquis si imaginem cuiuspiam sigilli imprimere contendes, nihil sanè plus profeceris, quàm si eandem in ferri natura, vel in duris marmoribus insignire coneris.

Cur neq; valde
pueris neque
valde senibus
fit memoria.

AT vero si circa memoriam huiusmodi est accidens, vtrum ne huiusce meminit passionis, an illius à qua est effecta? Si enim huius, absentium certe non erit memoria. Si vero illius, quo pacto sentientes hoc, absentis meminimus quod non sentimus, siue simile est in nobis vt figura, siue pictura? Si autem huius ipsius est sensus, cur alterius erit memoria, & non huius? Qui enim per memoriam agit, hanc contempletur passionem, & istam sentit. Quo igitur modo absentis meminit? Hoc enim continget modo & videre & audire illud quod non est præsens.

Postquam dubitationem mouit philosophus retro enarratam, nonnullaque etiā inferuit alia quæ ad illius solutionem nonnihil facere videbantur, eandem rursus reassumens dubitationem, Si tale, inquit, est accidens circa memoriam. id est, si ipsa est ceu habitus picturæ cuiusdam & imaginis, quæredum sanè est vtrum ne figuræ illius & imaginum meminit animal, an rei illius cuius simulacrum & imago figura esse dicitur, memoriam habet. Si enim solius imaginis & simulacri illius meminit, nulla certe absentiu erit memoria. Absentia autē hoc in loco res ipsas appellat à quibus sanè imagines illæ in primo sensiterio sunt insignite. Si vero imaginum figurarumq; nō meminit illarum, quonam modo illorum quæ non sentit, memoriam habebit? Per illa autem quæ non sentit, absentia, id est res ipsas nimirum hic intelligit. Quomodo igitur memorabitur animal an imagines illæ figuræve & simulacra sint similia vel non similia illis rebus quarum simulacra sunt & imagines? Hæc cum dixit philosophus, sermonem rursus reassumēs dicit: si huius ipsius sensus est, id est si sensus & operatio huius est picturæ & imaginis, cur huius etiā nō erit memoria, sed alterius, id est ipsius absentis rei? Ille enim qui per memoriam operatur, & illi vacat, passionem illam & figuram spectat & inspicit, & illam sane sentire dicitur. Quod si hoc res se habet modo, quonam modo non præsentis meminit rei, quā nō sentit? Profecto enim hoc poterit videre modo quod non videt, & id audire quod non audit.

Nest vt contingit hoc & accidit? Sicut enim in tabella pictum animal, idem & animal est, & imago, & idem vnum ambo: amobus autem esse non est vnum: licetque illud contemplari vt animal, & vt imaginē: ita id quod in nobis est fantasma existimare oportet & ipsum per se contemplabile quiddam esse, & alterius imaginem. Vt igitur de per se, contemplabile quippiā est, aut fantasma: vt vero alterius, tanquam imago & rememoratio.

Hoc in textu simul dubitationis ponitur solutio, & simul memoriæ natura declaratur. Est autem id quod in tabella pictum est animal, simul, inquit, animal, & imago. hoc videlicet modo. quando enim quispiam illud inspicit, & circa illud operatur, solummodo de artis considerans peritia, & illam vel admirans, vel contrā reprehendens & damnans, neque omnino animaduertens ad id cuius pictum illud animal imago esse cēsetur: eo in casu illud solummodo pictum dicitur esse animal.

Quando autem cum hoc quòd id ipsum cernit, animaduertit etiam & cōsiderat quòd pictura illa est imago & similitudo, verbi causa veri leonis, vel equi, tunc leo ille vel equus pictus similitudo est & imago veri leonis vel equi. Et tunc id vnicum est animal, & similitudo: verum alio & alio modo. Quòs admodum igitur in istis est videre quæ diximus: ita simulacra illa & reliquæ quæ in primo sensiterio ab externis sunt impressa sensilibus, quæ ipse nunc appellat fantasmata, existimare conuenit quòd de per se quidem naturæ sunt quædam & res, necnō etiam quòd externorum sunt similitudines obiectorum: quemadmodum animal in tabella pictum est quidem de per se natura quædam & res: & alterius præterea cuiusdam imago est, veri scilicet animalis. Cum igitur communis sensus, & animæ vis sensitua, circa illud operatur vt huiusmodi est: contemplabile sanè & inspectabile istuc est quiddam, & fantasma siue imago. Cum autem circa illud operata animaduertit etiam quòd alterius est simulacrum rei, tūc id ipsum est memorabile: & talis animæ operatio memoria appellatur. 10

ITaque cum ipsius operatur motio, si quidem vt per se est, eo senserit anima: quasi intelligibile quippiam, aut fantasma sibi incurere videtur. Quòd si ab alio, tanquam in pictura vt imaginem contemplatus fuerit, & Coriscum non conspicatus tanquam Coriscum, tunc certe huius contemplationis alia est passio: & quando vt pictum contemplatus fuerit animal: & in anima hoc quidem vt contemplabile fit solum: illuc autem vt ibi quoniam imago, memorabile.

Geminas sensitua potentia operationes hic ponit Aristoteles, per quas circa insignitas illas in primo sensiterio ab externis rebus imagines agere & operari potest: vt inde nobis memoriæ natura ostēdat. Dicit igitur, cum ipsius operatur motio, id est quando natura ipsius operatur, & sensitua mouerit animam, si quidem senserit & perceperit ipsam imaginem & figuram vt huiusmodi est: illud sanè est fantasia, & talis eius operatio fantasia appellatur. illud enim, quasi intelligibile quiddam aut fantasma sibi incurere videtur, idem est ac si diceret sensitua animæ potestatem quando simpliciter circa ipsum operatur vt tale, tunc certe illud vt intelligibile quiddam sentire, & ad illam fantasmatismatis accedere speciem. Si autem vt ab alio est, quemadmodum in pictura: vt imaginem & similitudinem contemplatur. id est, si autem vt ab alio est factum, & vt alterius imaginem aspicit, verbi causa vt imaginem Corisci cernit, non videns ipsum Coriscum: alia est, inquit, passio hæc, & alia contemplatio, quando scilicet aspicit vt imaginem, & vt ab alio factam similitudinem. Hæc enim passio siue contemplatio seu speculatio tunc memoria appellatur: & illud quod hoc cōsideratur modo, memorabile siue memoratiuum denominatur: & aliud ab hoc est quando vt pictum animal speculatur, & non vt alterius est similitudo. Spectrum enim hoc dicitur, siue visum, vel fantasma: & illa quæ circa id versatur operatio, fantasia vocatur. Illud autem, Et in anima hoc quidem vt contemplabile fit solum: illud autem vt ibi quoniam imago, memorabile: idem est cū ijs quæ retro sunt adducta. rursus enim quod dictum est, ostendit animalis exemplo in tabella depicti. Verum breuiter admodum & cōcise prolatum est: cuius tamen integer sensus hoc se habet modo, quæadmodū ibi pictum in tabella animal videndi potestas aliquando vt animal cernit, interdum vero vt animalis imaginem: ita & in anima hoc quidem fit vt intellectio & fantasma, illud vero vt memorabile. Fantasma enim cum picto proportionem habet animali, quando vt huiusmodi est inspicitur: ipsum autem memorabile cū eodem proportionem habere videtur, cum vt alterius inspicitur simulacrum. 20 30 40

IT hanc ob causam interdū ignoramus huiusmodi in anima nobis excitatis motionibus, quoniam prius sensimus, si quoniam sensimus, id accidit: & si est memoria, necne, ambigimus aliquando. Quandoque autem accidit intelligere & reminisci quòd quippiam prius audiuius aut vidimus. Hoc vero cōtingit quando contēplans vt ipsum permutetur, & contemplatus fuerit vt alterius.

Sibi instans philosophus, & exquisitæ declarationi quàm maxime studens, hoc etiam in textu memoriæ naturam ostendere contendit. Quod dicit autem, est huiusmodi: quoniam essentia & natura ipsius memoriæ est vt non fiat & operetur circa imagines simulacra: illa simpliciter vt talia sunt, sed vt ab alijs sunt facta rebus, & aliorum sunt similitudines obiectorum: idcirco aliquando, 50

inquit, ignoramus si accidit id quoniam prius senserimus. verbi gratia conspexi quādoq; animal quod-
 piam, aut sermonem quendā de quopiam inaudiui docente. postea vero non exiguo intercedente tēpore
 sermonis quidem illius memini: non recordor autem neque considerare valeo à quonam proferente &
 docente sermonem illum perceperim: & quoniam istuc ego animadvertere nequeo, penes me ambigo,
 dubiusque sum animi, vtrum ne ego sermonis illius tunc inuentor sim & pater, an illum de quopiam
 audiui: perpendoq; & examino vtrum ne memoria sermo sit ille, aut non sit memoria comprehensus,
 sed nuper à me editus. Non enim recordari possum à quonam illum audiui, vt proferre valeam dicere,
 que q; tali scilicet tempore & loco à tali doctore illum ego sermonem audiui, cuius nunc memini. Ali-
 quando autem considerate & percipere possum q; non sum huius sermonis inuentor ego & pater, sed
 10 ab alio quopiam illum audiui, adiunctis tempore & loco. Istuc autem accidit, id est posse percipere &
 animadvertere q; in præsentia hunc ego sermonem non reperi & confeci, sed prius audiui, quando con-
 siderans vt ipsum, id est vt intellectionem & fantasma sentiens, commutor & ambigo, & ad illum v-
 alterius respicio similitudinem. Et hæc quidem dictorum est sententia. literam vero quæ dicit, Et hanc
 ob causam interdū ignoramus excitatis in anima huiusmodi nobis motionibus: ita (vt arbitror) quis-
 piam recte aptare poterit, anima commota & excita ab aliquibus simulacris & imaginibus à sensibili-
 bus effectis rebus. hoc enim significat illud, quoniam prius sensimus, aliquādo nescimus & ignoramus
 si quoniam senserimus id accidit, id est si ab aliqua sensatione id est effectum: & propter hoc perpendi-
 mus & ambigimus si memoramur, an secus facimus.

It autem aliquando contrarium, vt Antipheronti cōtigit Oreitē
 nonnullisque alijs extra se positis. Fantasmata enim dicebant vt
 20 facta, & vt meminissent. Hoc autem accidit cum quispiam non
 imaginem cōtemplatur vt imaginem. Cōmentationes autem in remini-
 scendo memoriam conseruant. id autem nihil aliud est, quā sæpe contē-
 plari vt imaginem, & non vt per se est. Quid igitur est memoria, & ipsum
 meminisse, dictum est: quoniam fantasmatis, vt imaginis cuius est fanta-
 sma, habitus est: præterea cuiusnam partis in nobis, quoniā scilicet primi
 sensitiui, quo etiam tempus percipimus.

In hoc literæ (vt apparet) contextu, continuatio est & consequutio ad id quod retro dixerat, videli-
 cet, & si est memoria, aut non ambigimus aliquādo. Cum enim dixisset quod interdum memorati
 sentire videmur: apparet namq; aliquando nobis (vt dictum est) quod nunc primo hanc rem senti-
 mus, quāuis nō primo illam sentiamus, sed quoniam iam diu illam sensimus & percepimus: sic in præ-
 30 sentia affici videmur, & vere illius meminimus: cum inquam illa dixisset, infert nunc philosophus. Fit
 autē aliquādo cōtrarium, & nobis videtur sensationes, quas hoc in loco fantasmata vocat, memoratio-
 nes esse quasdam. Antipheron enim Euboicus ex Oreo ciuitate, cuius in tertio etiam Meteororum cō-
 mentario (vt Alexander scribit) philosophus meminisse videtur, propter visus imbecillitatem, cum
 quempiam aduersus se conspiceret venientem, suspicabatur se illum tunc haudquaquam videre, sed il-
 lius meminisse quem iamdiu certe vidisset. Hoc etiam inquit compluribus mēte captis, & extra se po-
 sitis, siue imaginosis vsuuenire solere. ijs enim ferē omnibus fantasmata & imagines, aut etiā illa quæ
 extrinsecus sentiuntur, huiusmodi apparent, veluti per protensum ante tempus à se fuerint conspecta
 40 & visa. & hoc interdum dicunt & clamant, tanquam illorum meminerint. istud autem fit, id est quod
 fantasma hoc, & illud quod nunc cernitur, meminisse videantur, quando quis videlicet non imaginem
 vt imaginem spectat. imago enim est (vt aliquoties diximus) illud quo spectatur velut existens ab alio
 deductum & pictum siue conformatum simulacrum. non imago autem, sed res vel fantasma, siue spe-
 ctrum, seu visum, vel quomodolibet id appellare malueris, est id quod suapte natura tale per se est, ne-
 que alterius est. Quando igitur non imago vt imago spectatur, tunc non memorati meminisse vide-
 mur. Quod Antipheronti Oreitæ vsu contigisse retrodiximus. ij etenim contrarium pati videntur ijs
 qui meminerunt quidem, se autem sentire, & fantasia vti imaginariq; existimant. Subdit postmodum
 philosophus, q; commentationes, id est meditationes & studia memoriam conseruant & custodiunt.
 50 Commētari enim & meditari nihil aliud est quā crebro simulacra illa retractare, & reliquias specta-
 re vt aliorum sunt imagines, & non vt res quædam & visa per se existentia. Sic enim spectare & consy-
 derare, fantasia sanè est vti, & non memoria. Post quæ adducta philosophus vniuersum de memoria
 sermonem de more suo breuī sanè colligit epilogo, dicens abunde se pertractasse quidnam sit memo-
 ria, & quid ipsum meminisse. Est enim, inquit, memoria fantasmatis vt imaginis cuius est fantasma,
 habitus. id est, memoria est habitus fantasmatis, illius inquam quod est similitudo, & vt est similitudo
 rei cuiusdam extrinsecus sitæ, à qua illa fantasmatis effecta est figura. Quando enim fantasma vt ima-

Antipheron
Oreites.
Alexander.

Quid fantas-
ma siue spe-
ctrum sit: &
quid imago.

Quid sit com-
mentatio siue
meditatio.

Exactus de
memoria ser-
mo.

ginem alicuius cernit, tunc meminisse quispiam dicitur: & huiusmodi operatio memoria appellatur. Est igitur memoria (ad clariorem enim doctrinae modum non inutiliter idem sapius est repetendum) habitus fantasmatis ut imaginis cuius est fantasia. Non enim figura illa sufficiens est quae in fantasia est collocata, sed illam etiam oportet operationem quae circa eam versatur figuram, tanquam circa alterius imaginem versari & considerare. Afferit praeterea se dixisse philosophus memoriam primi sensitiui esse passionem: per primum sensitiuum communem & primum significare volens sensum: cuius esse cor sensiterium Peripatetici voluerunt: per quem etiam tempus cognoscere & percipere credimur.

Cor primum sensitiui sensiterium.

Reliquum autem est ut de reminiscencia dicamus.

Posteaquam de memoria, ipsiusque natura & modo retro (ut vidimus) pertractauit Aristoteles, hoc in loco consequenti doctrinae ordine de ipsa reminiscencia verba facere intendit. Est autem reminiscencia veluti renouatio quaedam prioris memoriae iam collapsae, & obliuionis interuentu deperditae: cum scilicet pictae prius in fantasiae tabula imagines continuitatem amiserint suam, solutaeque & labefactatae penae euanuerint. Quapropter memoriae quaedam species non ab re ipsa censetur esse reminiscencia. De qua prius quam ad literam explanationem deueniamus, non erit fortasse malum prolixius aliquid enarrare. Hoc autem modo id nobis maxime erit manifestum. Quando figurae illae de quibus retro sapius dictum est, reliquiarumque imagines in primo sensiterio ab actu sensilibus insi-gnitae, integrae & constantes restant & permanent, perspicuitatemque & sinceritatem bene retinent & conseruant suam, sic ut nullo negotio, & modica cum re sensitiuam animae mouere valeant potestate, & ab eadem inuicem moueri & proferri, non maneat & mutilae, sed incolumes & integrae tanquam aliorum imagines: tunc profecto id est (quod sapius diximus) memoria. Quando vero totius quidem partur pars aliqua incolumis restauerit, simulacrorumque imagines integras seruauerit: pars autem alia euanuerit, & penitus exoleuerit, aut obscura & adubrata fuerit, ceu iam iam euanescere sit parata, ita quod neque ipsa bene mouere valeat sensitiuam animae vim, neque contra ad illa comode moueri & proferri possit: tunc si ex illa integra incorruptaque simulacrorum parte uegetus animus quibusdam prius motionibus excitatus, discursu quodam & resolutione partem illam obscuram & mutilam & tantum non euanescens explicauerit & inuenit, hoc reminiscencia nuncupatur, ceu restitutio quaedam & renouatio prioris iam collapsae memoriae, non uniuersae inquam (hoc enim de nouo discere, & disciplina potius quam reminiscencia uocanda esset) sed illius portiois. Quando enim per resolutionem & tanquam replicationem quandam ex quapiam illius parte reliquam & restantem collegerimus: id certe est, & esse dicitur reminiscencia. Quando autem toto amisso & deperdito, totum ipsum rursus inueniendo reassumpserimus, id nimirum disciplina uocatur, qua seipsum quis docere censetur. Nihil enim differt a principio quippiam discere, aut cum oblitus est quispiam alicuius totius, id rursus inuestigatione assequi. Non enim ex parte reliquum quaerit & inuestigat, sed omnium oblitus, totum rursus acquirit. Praeterea hac etiam via & modo de ipsa reminiscenciae natura insinuari potest. Ex actuali (uerbi causa) uisione vel auditione in communi sensiterio, huius uidelicet carminis, imprimitur imago & typus: Arma uirumque cano Troiae qui primus ab oris. Quod enim in hoc contingit uersu, in alijs nimirum omnibus accidere censetur. Huiusmodi igitur imago, siue carminis huius conformatio, si integra puraque persistit, ita ut quoties nobis libitum fuerit, totum hunc uersum continenter nulla haesitatione proferre possimus: tunc carminis illius sane memorari dicimur. Si autem ex huiusmodi carmine quippiam, uerbi causa illud, Arma uirumque cano, integrum constantique perdurauerit: reliqua uero illius exciderit pars, aut non integra incolumisque permanerit: ipseque postmodum quaerens & commotus animus, & nonnihil a quibusdam excitus figuris & imaginibus, siue similibus, seu diuersis, & contrarijs nunquam (huiusmodi enim aliquando illam mouere & excitare sane uidentur) quod reliquum est carminis inuenit & explicauerit, tunc reminisci dicimur: & isthaec nimirum reminiscencia appellatur. Ex quibus cuius palam esse potest, simplicium nominum & uocabulorum non proprie reminiscencia esse, sed aut memoriam, aut disciplinam: nisi fortasse in illis priori restante syllaba, uel quacunque alia, ex illa postmodum totum id nomen inuestigemus & uenemur. Est autem id quod in ipsa accidit reminiscencia, haudquaquam ab simile picturae antiqui operis, & iam euanescens, cuius tamen quaedam adhuc integrae restant notae, quae non incommode uisum mouere possunt, a quibus comotus sane & excitus animus reliquas obscuras & oblitteratas notas comprehendere & resarcire, atque restantibus illis recte applicare & coaptare potest, iudiciumque postmodum ferre imaginem illam uerbi causa Hercules esse, aut Apollinis, quoniam clauam habere uidetur, uel lyram. Pari igitur modo in figuris illis accidit & simulacris in primo sensiterio ab externis rebus insignitis. in illis enim similiter ex manifestis & perdurantibus partibus resolutione quadam & discursu partes reperimus & inuenimus deperditas, & obliuione iam labefactatas & amissas. Est igitur reminiscencia (ut ea quae dicta sunt, breuiter colligam) neque facta illa & impressa nunc figuratio (sensus enim in actu, huiusmodi est passio) neque illa quae iam dudum facta fuit conformatio quae adhuc perdurat, & tota est integra (istuc enim est memoria) sed figuratio quaedam & conformatio iam dudum facta, cuius pars sane quaedam integra & incorrupta perdurat: pars autem reliqua abiit iam & euanuit: qualia uidentur simulacra ab annulorum sigillis impressa si quo casu ad aliquam rem duram & asperam offenderint. apparent namque tunc etiam, uerum confusa

Digressiua de reminiscencia declarata essentiam.

Quo disciplina a reminiscencia differat.

Quid sit reminiscencia.

& abolita, neque clare sua reddere & referre valent lineamēta. Quo in loco id etiam obiter animaduertē- dum esse cenſeo, quod ad reminiscentiam neceſſario ſequitur memoria. qui enim reminſcitur, quodāmodo etiam meminiffe videtur, cum aliquam prioris memorię portionem integram incorruptamque referret, à qua excitus poſtea (vt dictū eſt) animus abolita & deperdita inueſtigat ſimulacra. Et hæc de reminſcentię natura breuiter ſint præmiſſa: quamobrem ad philoſophi literam reuertamur.

Reminſcentiã
requirere me-
moriã.

Reliquum autem eſt vt de reminſcentia dicamus. Principio igitur quęcunque in problematis vera inuenta ſunt, ſupponantur vt vera. neque enim memorię reſumptio eſt reminſcentia, neque apprehenſio.

Quos hic epicherematicos appellat ſermones, id eſt, diſertantiũ rationes, problemata ſanè ſunt quę diſputantes ſibi inuicem proponere ſolent: & idcirco hoc in loco lic nobis inuerrere placuit. Dicit igitur philoſophus quod quęcunque in problematis de reminſcentię natura fuerint prolata, in præſentia ſupponantur, & pro conſeſſis habeantur, neque illorum quiſpiã hęc rationes expoſtulet. quod enim ſemel eſt oſteſum, intempeſtiue & ſuperflue ſanè ruruſus oſtendi videtur. In problematis autem oſteſum & demonſtratum eſt quod neque memorię reſumptio ipſa eſt reminſcentia, quemadmodum voluere nonnulli: neque ruruſum eiudem apprehenſio, ſiue aſſumptio. Quidam enim dixerunt reminſcentiam memorię eſſe reſumptionem: nonnulli vero eam eſſe voluerunt memorię apprehenſionem & ſuſceptionem. Nihil autē horũ ſanè eſt reminſcentia. Qui enim reminſcitur, neque reſumit, neque ſumit memoriã, ſed fantaſmatum conſequutiones in ſeipſo exiſtētium & perdurantium ſumere dicitur, & integra & illeſa memorari. Reſumere autem cenſetur quod illis continuum eſt in ipſa reminſcentia, & quod iam euauerat ex integris, renouare. Poſtquam vero dixit reminſcentiam non eſſe memorię reſumptionem, neque aliam quampiã de nouo apprehenſionem ſiue aſſumptionem, ſtatim ſubiungit quidnam ipſa ſit, prius breuiter oſtendendo quid ipſa nō ſit, cum tamen eſſe videri poſſit.

Cum enim primo didicerit quiſpiã, aut patiatur, neque vllam reſumit memoriã (nulla enim præfuit) neque à principio ſumit. quando autem factus fuerit habitus aut paſſio, tunc eſt memoria. quamobrem vnã non ſit cum paſſione.

Abijs quę non ſunt reminſcentię, ſed ab illa ſeparantur & diſterminantur, reminſcentię naturam oſtendere volens philoſophus, nō reminſci, inquit, illum dicemus qui nunc primo quippiã ſumit & diſcit quod nō prius aliã ſumpſit & didicit. id enim illum ſibi vendicare & diſcendo acquirere aſſeueramus, reminſci vero minime. liquidem reminſcentia eſt prioris renouatio memorię poſtquã intercedens obliuio imaginum continuitatem diſſoluerit. Non igitur illud quod didicit & adhuc meminit, nulla interpellante obliuione, reminſci dicitur. Neque à principio, inquit, ſumit. id eſt, neque nunc à principio, inquit, ſumit qui reminſcitur. Si enim à principio nũc ſumeret, diſcere certe diceretur, & non reminſci. illum enim qui nũc primo diſcit, hoc verbi cauſa, In noua fert animus mutatas dicere formas Corpora: non dicimus reminſci, ſed diſcere. Non ſumit igitur primo ille qui reminſcitur, ſed habet quidem aliquid (vt dictum eſt) ſumit autem id quod continuum eſt illi quod habet, quod etiam ipſe habebat prius, licet interpellante tẽpore, vel alio quouis caſu illud iam dudum amiſerit. Eſt igitur illud, neque à principio ſumit, idẽ valẽs ac ſi dixiſſet, neque nũc primo ſumit illud cuius reminſci dicitur. Quando enim aſſumptum fuerit, & factus iam illius extiterit habitus, ita vt poſſit quiſpiã am cũ ſibi libuerit & quoties totã ſine mora aliqua vel hæſitatione illarũ imaginum ſeriẽ proferre, tũc id proculdubio memoria eſt, & nō reminſcentia. Hoc enim per illud ruruſus oſtēdit cũ dicit, quãdo autem factus fuerit habitus aut paſſio, tunc eſt memoria. Cõciſus autē admodum & obſcurus eſt ſermo: planior vero & cõſequētior ſanè litera eſſet ſi hoc ſe haberet modo. Quãdo enim factus fuerit habitus aut paſſio, ita quod ſtatim nullo negotio reddere poſſimus illũ nihil immorantes neque expectantes, vt ex quapiã illius portione colligamus reliquã, memoria iſtuc ſanè eſt, & nō reminſcentia. Et quoniã tunc eſt memoria quãdo habitus aut paſſio facta fuerit, idcirco, inquit, vnã nō ſit cum paſſione. id eſt, memoria nō ſit ſimul cũ paſſione. nō enĩ ſit memoria cũ generatione & impreſſione ipſius figure, & imaginũ illarũ, & paſſione inuſta & facta in primo ſenſiterio ab actu ſenſilibus: ſed quãdo ſcilicet in primo ſenſiterio huiusmodi optime impreſſa fuerit paſſio, & talis imaginũ cõfiguratio ex aſſidua externorũ ſenſuũ circa ſenſilia obiecta operatione, & interceſſerit tẽpũ. Examinat autē (vt videtur) & corrigit in verbis iſtis philoſophus ea quę de memoria dicta ſunt retro, vt reminſcentię naturã melius & accura-

tius nobis insinuare & ostēdere valeat, ostensa & declarata illa quam erga memoriā habet differentia.

Praeterea quando primo in indiuiduo & vltimo factum est, passio quidem iam inest patienti, & sciētia, si quidem habitum aut passionem scientiam appellare conuenit: (nihil enim obstat per accidens nonnullorum meminisse quæ scimus) memorari autē per se non inest nisi intercesserit tempus. In præsentia nanque meminit eius quod vidit, aut passus est ante: non illius quod nunc patitur in præsentia, meminisse censetur.

Hoc in textu philosophus dearticulatus etiā exprimit quæcūq; ad memoriæ declarandā naturā facere videntur. Vocat autē indiuiduū & vltimum in præsentia ipsum nunc, quod in continuis quantitatibus puncto proportionē respondet. Cū enim in tēpore & naturalia omnia, & ea quæ arte constant, effici dicantur, proprius certe & peculiaris omnibus finis ipsum nunc accedere videtur. Literæ autē totius cōsequētia & continuitas huiusmodi sanè esse censetur. Præterea quando primo in indiuiduo & vltimo factum est, id est facta fuerit passio, illa quidem inest patienti, similiter & sciētia, si licet habitum siue passionem scientiam appellare: memorari autem non est prius quàm aliquod intercedat tempus. Alia vero omnino in mediū sunt coniecta. Hæc autē ratio a priori nimirū ratione distare videtur. namq; in illa dixerat philosophus qd nō est memoria: neq; sanè memorari dicimur quādo passiones & figuras illas suscipimus, non autē iam perfecte illas suscepimus. in hac autem dicit qd neq; in ipso nunc quod in præsentia est, in quo iam perfecte configurationem suscepimus illam, memorari recte dicemur. non enim memorari cōsemur eorum quæ nunc didicimus & probe tenemus, sed eorum quæ ante per quoddam tēporis spatiū percepimus. Passio enim aut scientia quæ nunc in me facta est, inexistit quidem, verum istuc nō est memoria, sed erit utiq; memoria cū tempus intercesserit quoddā, & ego quod in me est, prompte & nullo negotio proferre valero. quod enim vidi vel didici prius, illius vere meminisse nūc dicor. quod autem nūc didici, haudquaquā recte meminisse me dicere possum. Illud autem, nihil enim obstat per accidens nonnullorum meminisse quæ scimus, in medio est contentum, & per parenthesin, id est, interpositionem, est legendum. Dīctum est enim retro quod scientiarum per accidens est memoria.

Manifestum quinetiam est quod meminisse est, non rememorantem in præsentia quod a principio senserit, aut passus fuerit: verum quando resumpserit quam prius habebat scientiam, aut sensum, aut id cuius habitum memoriā dicebamus, hoc est tunc eorum quæ dicta sunt, quippiam reminisci: ad ipsum autem memorari, memoriā sequi contingit.

Cum retto disquisisset philosophus & enucleasset quænam memoriæ sit natura: in præsentia quæ sit reminiscētia nos docere aggreditur. obscure autem admodum hoc in loco hac de re suā profert sententiā: principioq; statim vocabulorū inuersionē quandam facit. vbi enim est in textus principio meminisse, quando scilicet dicit: manifestū quinetiā qd meminisse est: id sanè meminisse loco ipsius reminisci est accipiendū, ut iste sit sensus: manifestū quinetiā est qd reminisci est nō rememorantem in præsentia quod a principio senserit, aut passus fuerit. id est, memoriā retinentē & cōseruantem integras & illesas illorū imagines, sed quando sciētiam quā prius habuerat, aut sensationem, aut quoduis aliud cuius habitū memoriā vocamus, iam labantē & euanescentē, ex permanente inquā & restante illorū parte, quærens quis & inuestigans resumpserit. Vbi etiā per ea quæ dicta sunt, scientiā & sensum philosophus intelligit. Subaudire autē oportet tūc esse reminiscētiā, cū ex restāte principio aliquo quippiā id quod prius habuerat, sed causa aliqua amiserat, rursum reassumit: verbi causa cū mēte quippiam hoc tenuerit hemistichiu: Arma virūq; cano. & residui fuerit oblitus: si quæres ex primo postremū inuenerit & resumpserit, illum sanè reminisci dicimus. In litera autē in qua dicitur, ad ipsum autem memorari memoriā sequi contingit: inuersione etiam censetur esse vocabuli. pro memorari enim reminisci intelligendum sanè est: ita quod sit sensus, quod ad ipsam scilicet reminiscētiā accedit memoriā consequi. Quemadmodum enim dīctum est, quicumque reminiscitur, quodammodo etiam meminisse censetur: prioris enim memoriæ portionem quandam per ea quæ meminit, deperditam reassumit.

Equæ hæc profecto simpliciter, si cum præessent antea, rursus fi-
ant: sed est quomodo hoc contingat: & est quomodo non. ean-
dem enim rem bis eundem discere & inuenire contingit. Remi-
nisci igitur ab huiusmodi differre oportet: & pluri existente
principio quàm ex quo quispiam discit, reminisci.

Quoniam sæpius accidere videt̃ q̃ cum prius quispiã aliquid didicerit, aut inuenerit, illius post-
modum penitus oblitus, veluti si nũquã id didicisset aut inuenisset, rursus postea per doctri-
nam aut inuentionem idem acquirat & discat, obliteratãq; penitus imaginum illarum se-
riem de nouo sibi vendicet, vt prius in illo fuerat: idcirco dicit philosophus nihil prohibe-
re eundem eandem bis rem inuenire aut addiscere. huiusmodi autem non esse reminiscentiã constã-
ter asseuerat. Nam neq; prius cum rem illam à principio didicit, eam in se imaginum conformatio-
nem habebat: neq; in præsentia cum illam de nouo discit aut inuenit, aliquam imaginum illarum cõ-
figurationem in se possidet. obliteratæ enim sunt penitus formæ illæ, nec reliqui habent quicquam.
Verum reminiscentiã est (vt sæpius diximus) cum aliquo restante principio, ipso medio reliqua reas-
sumere quis potest. Dicit igitur q̃ differre oportet ab huiusmodi ipsum reminisci, id est à doctrinis &
disciplinis. Cum autem dixit pluri existente principio, caute admodum & secure statim subdit, q̃ ex
quo quispiam discit. Quoniam enim omnis doctrina & omnis disciplina ex præexistenti fit cogni-
tione & principio (vt ipse in posterioribus analyticis nos docuit) fit autem & reminiscentiã ex præce-
denti quodam principio: idcirco subdit, ex pluri existente principio. tanquam si diceret, fit quidẽ di-
sciplina à quodam inexistente principio: verum principium à quo ipsa est reminiscentiã, maius est &
valentius quàm illud à quo est disciplina.

Ieri autem contingunt reminiscentiã quoniam hæc post illam na-
ta est fieri motio. Et si quidem ex necessitate, palam est quando
illa mouetur, hanc etiam moueri. Si autem nõ necessario, sed ex
conluetudine, vt in pluribus mouebitur. Contingit autem quosdã semel
magis consuesse, q̃ alios sæpius motos. Quamobrem quædam semel vi-
dentes illorum meminimus magis quàm alia multotiens.

Cum retro dixerit philosophus quænam reminiscentię ipsius existat natura, in præsentia ad ma-
iorem etiam illius declarationem subiungit quoniam fiat modo. Quoniam enim, inquit, natæ
sunt in anima fieri motiones, vna scilicet post aliam, & alia rursus eodem modo post aliã, eam
sanè ob causam homines reminisci contingit. Quæ admodum enim in catenarum structuris & serie
annulo commoto vno, illi etiam contiguus necessario mouetur annulus: simili rationis modo cum
eadem concatenationis series & ordo imaginum quæ sunt in anima, & in primo illius sensiterio, esse
censeatur, non immerito mota & excita sensitiua anima ab illarum aliqua, consequens etiam figura
& contigua imago eandem mouet animam: verbi causa est musicus Coriscus, & lyram habet qua
canit. In primo igitur animæ sensiterio figura imprimitur lyre, necnon ipsius Corisci. Posthac au-
tem verbi causa forte Socratem conspicio lyram tenentem. Quo statim viso, lyre Corisci confestim
reminiscor: & ex illius lyra, Corisci etiam ipsius illico reminiscor. Præterea ad istuc ipsum, ab hinc
quatuor annos quendam audiui musicum carmen quoddam voce fidibusque canentem: nunc autem
Socrate audito qui coram me tibijs canit, aliud quidem à priori illo verbisque diuersis carmen, verum
æquali structura, paribusque rythmorum modulis compactum, illico excita simili harmoniæ concē-
tu in me anima carminis sanè reminiscitur illius quod ab hinc quatuor (vt dixi) annos de musico illo
inaudiuit: nec solum illius, sed ipsius etiam musici qui illud cecinerat. Loci quinetiam & temporis in
quo & quando illud cecinerat, reminiscitur. Sunt igitur figuræ quædam & imagines quæ necessario
se inuicem consequuntur, in quibus fieri non potest vt vna excita & commota, non statim illi conti-
gua excitetur & moueatur: verbi gratia, vt istuc etiã exemplo declaremus, si Socrates quẽpiã pugno
percussit dũ disputat, fieri nõ potest vt ipsius Socratis cũ illo disputãtis reminiscatur, & illius nõ remi-
niscatur qui inter disputãdũ à Socrate pugno percussus fuit. Similiq; modo rarũ sane est quẽpiã alicu-
ius theorematis reminisci, & quãdo illud didicit: nõ reminisci autẽ à quonã illud didicit. Quãdo igit̃
mouebit̃ q̃spia motũ Socratis, id est, quãdo reminiscet̃ Socratis, manifestũ q̃ hũc etiã mouebit̃, id est,
q̃ reminiscet̃ illi⁹ qui à Socrate pugno percussus fuit. Si igit̃, inquit, necessaria est figuratũ imaginũq;
i. j.

consequutio, & motus qui ab illis sunt, sic ut necessario hic quidem præcedat, ille autem subsequatur: fieri certe non potest ut priori excitata imagine, non excitetur etiam & sequatur reliqua posterior. Si autem non erit necessaria, inquit, consequutio, sed ab aliqua proueniat assuetudinis sequela, non semper ad primam secunda sequitur imago: sed ut in pluribus, inquit, sequitur. Contingit enim aliquando prima mota non moueri secundam. Quod hoc sanè manifestetur modo: Interdum volens quis (verbi causa) dicere & nominare caniculares dies, haud bene reminisci poterat, sepiusq; hæsitabat, donec considerare assuevit, sepius id ipsum retractando, de cane animali. Ab eodem enim syllabæ initio incipiunt ambo illa vocabula. à cane igitur excitus ille, & illius sanè figura commotus, nullo postmodum negotio caniculæ reminiscebatur. Similiq; modo cum quispiam crebro obliuisceretur Tauromenium proferre (est autem Siciliae opidum eo nomine appellatum) de tauro considerare assuevit: & ab illi postmodum imagine excitatus animus, Tauromenij facile reminiscebatur: cum tamen neq; imaginem canis, ut in priori exemplo, caniculares consequantur dies: neq; tauri formam, ut in posteriori, Tauromenium. Verum assuetudine utrunq; facile consequi poterat, quæ in huiusmodi plurimū posse censetur. Posthæc subdit philosophus quod quibusdam accidere videtur ut semel moti assuescant magis quàm pleriq; alij, etiam si sepius moueantur. Sunt enim nonnulli ingenio agili, & valde ad hoc apti, ut paruo scilicet assuetudinis studio ex vna re facile alterius valeant reminisci, qui prima imaginata & conspecta figura, secundā facile proferunt: contra pleriq; se habere videtur, qui natura ad reminiscendum inepti, licet sepius fuerint meditati ex cane (verbi causa) proferre caniculares dies, nihilominus canis interdum meminerunt, canicularium vero dierum reminisci nequeunt, sed canis imaginata & inuenta figura, hæsitant sanè, neq; ultra procedere valent. Vel hoc etiam de ipsis figurarum formis simulacrisq; non ab re intelligi potest. aliquæ enim figurarum habiles commodæq; sunt ad reminiscendi opus, quia bene memorabiles: aliæ vero incommodæ & ineptæ.

Quando igitur reminiscimur, per præcedentes quasdam motiones mouemur, quoad per eam moueamur, post quā illa fieri consuevit. Quamobrem quod sequitur, indagamus ab ipso nunc, aut alio quopiam: necnon à simili, aut à contrario, aut proximo: & idcirco fit reminiscentia. Horum nanque motiones partim quidem sunt eedem, partim vero simul: nonnullorum etiam habent partem. Quamobrem paruum sanè est quod restat quod post illud est motum. Hoc igitur quærent modo. Atqui non quærentes etiam sic reminiscuntur, cum post aliam motionem illa facta fuerit. Magna autem ex parte alijs factis motionibus quales diximus, fit & illa.

Prosequitur hoc in textu Aristoteles reminiscentiæ modum nobis pluribus declarando. Vocat autem à principio statim præcedentes motiones, illas scilicet quæ rem cuius reminisci debet, præcesserunt: verbi causa, ut ipse etiam inferius dicet, volens quispiam temporis reminisci in quo aliquid in præterito fecerit, reminiscitur verbi causa lactis: ex cuius imagine albedinem sanè considerat: inde serenum cogitat aërem: inde humidum: & ab hoc tandem reminiscitur Autumni. si quidem ea fortasse temporis fuit constitutio in qua rem illam fecerat. Similiq; modo pictam in pariete conspicens lyram, verè reminiscitur lyre: & ab hac rursum quærens, musici reminiscitur Coriscii: à quo carminis reminiscitur illius quod olim ille ad lyram cecinerat, si quidem rei illius reminiscitur fieri oportebat. Motus igitur ille, præcedentes sanè sunt motiones, quoad ad musicum peruenit Coriscum: post quem carminis (ut diximus) subito fit reminiscentia. Post motionem nanq; musici Coriscii, carminis illius fieri consuevit reminiscentia. Ab ipso nunc igitur, id est, à lyra quæ nunc in pariete picta conspicitur, ipsius reminiscitur carminis. Interdum autem hoc etiam, inquit, fieri contingit ab alio. Si enim contingat post carminis imaginem qualemcunq; contiguam & consequentem esse imaginem, columnæ verbi causa: ab ipsa etiam columnæ forma carminis reminisci continget. mota enim columnæ imagine, simul carminis mouetur imago. ab illa igitur columnæ imagine simul etiam carminis reminisci poterit. Interdū, inquit, hoc etiā accidit à simili, nonnunq; à contrario, aut etiā à contiguo & vicino. & à simili quidē, veluti ab imagine Socratis veri reminiscimur Socratis. à contrario autē, quando à nigri imagine, albedinis reminiscimur. à vicino vero & contiguo, quando ab hoc verbi causa, In noua fert animus, reminiscor illius quod sequitur, videlicet, mutatas dicere formas. vicinū enim & contiguum hoc illi est. aut quando ex canis scilicet imagine, lupi reminiscor. vicina enim & velut cognata huiusmodi sunt animalia. Fit igitur reminiscentia vel à simili, vel à contrario, vel à vicino & cognato, hoc quod dictū est modo. Et à simili quidē, quoniā eadē ferè similiū sunt motiones. Qui igitur mouetur per se

Cur à simili-
bus, contrarijs
& vicinis re-
minisci contin-
gat.

guram & simulacrum, per rem ipsam quodammodo à qua illa deducitur similitudo, moueri confetur, quare à similitudine illa necesse est illius statim reminisci cuius illa est similitudo. A contrario autem, quoniam cōtrariorū simul sunt motiones. Simul enim (verbi causa) cū disgregatione est cōgregatio: & simul cū frigiditate est caliditas: licet alterū interimat alterū. A vicino autem, & ab illo quod prope est, quoniam eius quod restat, quædam quod prope est, pars esse censetur. id enim significare vult per illud: nonnullorum etiam partem habent. Hoc enim, mutatas dicere formas, illius sanè est pars, In noua fert animus. mota igitur parte aliqua, reliquum moueri illi contiguum, vero consentaneum est: quemadmodum in catenę annulis euenire retro dictum est. Postquā vero dixit, nonnullorum etiā habent partē, statim subdit. Quāobrem paruū sanè est quod restat, quod post illud est motū. per quē intelligere (vt arbitror) vult philosophus vel quod cuiusq; rei maius est principiū q̄ illa quæ cōsequitur, vt inquit ille, Dimidiū facti qui bene cœpit habet. & inuento principio prona sunt alia & facilia. cū enim illud habetur, intellectus postmodum colligit & inuestigat reliqua, paruaq; cum re illa inuentis applicat. Vel quod si recordabitur quispiam verbi causa viginti carminum, si reminisci sexdecim cōtulerit, quatuor reliquorum carminum nullo negotio reminisci poterit. Subdit deinde philosoph⁹ dicens. Hoc igitur quærūt modo, vel à similibus scilicet, vel à cōtrarijs, vel ab ijs quæ prope sunt, ipsam reminiscentiam: & non quærentes etiam sic reminiscuntur, id est, neq; à similibus, neq; à cōtrarijs, neq; ab ijs quæ prope sunt, interdum homines reminisci valent, quando per aliam quandam motionē commotis occurrat illa quæ inuestigatur & quæritur: verbi gratia nonnunquā dum reminiscimur carminis, Socratis etiam reminiscimur: quod tamen carmen neq; Socrati simile est, neq; contrarium, neque de eorum numero quæ propinqua esse dicuntur. Fit igitur interdum hoc modo reminiscentia: verum vt plurimum alijs factis motionibus quales diximus, id est, similibus, cōtrariorū, & cognatorū siue prope existentium, fit reminiscentia.

Principiū totius dimidiū.

Nequē vero cōsyderare oportet quomodo memoremur illa quæ procul sunt, sed ea quæ deprope. Manifestum enim est quod idem est modus quo modo nulla inquisitione consequens dicit, neque in ipsa reminiscentia. Consuetudine enim hic post illum sibi inuicē cōsequuntur motus. Et cum reminisci sanè voluerit, hoc faciet, & motionis principium accipere quæret: post quod illa erit.

A Memorādi modo hoc in loco philosophus reminiscēdi nobis ostēdit modū. Vocat autē hic ea quæ sunt procul, antiquiora, quæ longū ante tēpus vidimus vel audiuius, vel didicimus: de prope autē appellat illa quæ pridie verbi causa vel nudiustertius, vel omnino non multo ante vidim⁹ siue didicim⁹. Est autē quod dicit, huiusmodi, oportet nos in ipsa memoria videre quonāmodo hui⁹ interdū rei memorati, alteri⁹ etiā meminim⁹: & vt in ipsa memoria res se habet, eodē etiā modo in reminiscentia se habere credendum est. Quēadmodū enim, inquit, in memoria contingit hanc motionem post illā fieri, id est, hanc memoriā fieri post illā: ita in ipsa etiam erit reminiscētia. Vel hoc est inquā quod hic ab Aristotele dicitur: vel loco illius quomodo memoremur, intelligendū est quomodo reminiscamur: ita vt vocabulorum sit cōmutatio & abusus, vt retro etiam vidimus. Et hoc modo talis huiusce literæ erit sententia: oportet autē cōsyderare quomodo illorum reminiscimur quæ prius quidē & pauloante didiceramus, verū eorū obliti sumus. nihil enim prohibet aliquē eius rei obliuisci quā pauloante percepit & didicit. oportet igitur in ijs cōsyderare: & quo modo res se habebit in istis, sic se habere sanè existimandū est in alijs etiam quæ ante longum extensumq; tempus didicimus, vel sensu percepimus. Manifestum enim est q̄ idē reminiscētiæ est modus in ijs & in illis, id est in ijs quæ ante multum tempus didicimus, & in ijs quæ pauloante percepimus. Quēadmodum enim in ijs quæ deprope sunt, non diu, neq; multum quærentes, sed ex quodam principio quod habemus, discimus & colligimus id quod sequitur (cōsequitur autē, vt diximus, ipsi assuetudinē motus, ij inquā post illos) ita sanè quando voluerimus alicuius rei reminisci cuius iam diu scientiā adepti fuimus (hoc enim intelligere oportet) id ipsum faciemus, siue alius quispiam faciet. Cū autē dixit hoc faciet, breuiter statim quod oporteat facere, subdit dicens, quæret sumere principiū motionis post quā illa erit. Quemadmodum enim in ijs quæ deprope sunt, ab inexistente principio eorum reminiscitur quispiam quæ consequitur: ita & in illis quæret principium à quo postmodum quod voluerit poterit inuenire.

Alia literæ expositio.

Quamobrem celerrime & optime à principio fiunt reminiscentiæ. Quemadmodum enim consequutionis ordine adinuicem se habent res, ita & motiones: & bene memorabilia sunt quæcunque

i.ij.

ordinem quendam habent, vt mathematicæ disciplinæ: alia vero prae & difficulter: & hac in re reminisci ab iterum discere differt: quod poterit sanè ex seipso moueri ad id quod principiū consequitur: quando vero non, sed per alium, non sanè meminit. Plerunque autem reminisci quidē iam non valet, quærere autem potest, & inuenit. id autem fieri contingit multa mouenti quoad eiusmodi excitauerit motionem quam res ipsa lequatur. Meminisse enim est mouentem inesse potētiam. id autem est vt ex seipso quispiam, & ab ijs quæ in se habet, motionibus (vt dictum est) moueatur. Principium autem accipere oportet. Quapropter à locis videntur reminisci aliquando. huius autem rei causa, quoniam celeriter ab alio ad aliud 10 transit: vt ex lacte ad album: ex albo ad aërem: ex hoc ad humidum: à quo postmodum autumnū reminiscitur, id quærens anni tempus.

Quoniam magna est (vt vidimus) affinitas & naturæ cognatio memoriæ cū ipsa reminiscētia, idcirco altera alteri ad doctrinæ claritatem multum quantū conferre videtur. Et sicut in memorandi opere sumpto quodam principio omnia recte succedere videtur, & bene memorabilia iure esse censentur illa quæ ordinis adinuicem habent seriem, ita eadem ipsa in reminiscētia eodem se habere modo videntur. Quoniam enim in reminiscendi opere principium (vt dictum est) multum confert & facit, idcirco in quibus huiusmodi sunt principia, si ea sanè tenuerimus, omnium certe consequentium præclare reminiscemur: quemadmodum, inquit, in mathematicis est 20 disciplinis. In geometricis enim verbi causa theorematibus, præcedentium conclusiones, consequentium sanè sunt præmissæ cōclusionū. Neq; hoc ab re, mehercule. vt enim se habent res adinuicem in consequutionis modo: ita illarum motiones se habent & reminiscētiæ. Nam quemadmodum in sensibus si consequenter posita & bene ordinata fuerint sensilia, verbi causa visilia, bene certe illa visus cernit & perspicit: si autem temere & confuse iacuerint, non bene: ita in imaginibus & figuris animæ rem se habere censendum est. Quapropter bene memorabilia sunt, inquit, illa quæ ordine sanè & consequutionem adinuicem habent. quæcunq; autē huiusmodi nō existunt, difficulter sanè memoriæ cōmendantur. Post hæc dicta philosophus differentiam statim adducit quandam inter disciplinam & reminiscētiā repertam. nō enim eadem sunt, vt Platonem voluisse dicūt, qui superficietenus verba illius perpendunt. Reminisci enim dicitur homo quando ex se ipso, & à principio in se reperto & exi- 30 stente ad ea mouetur quæ id consequuntur principiū. quādo autem non per seipsum, sed ab alio, id est præceptore mouetur, disciplina sanè dicitur illa, & non reminiscētia. Subdit postmodū philosophus q̄ plerūq; non statim quispiam reminisci potest rei quā voluerit, quærere autem, & illam inuenit: istuc autem non statim fit, verum multis agitatus exercitijsq; motionibus, per illam tandem mouetur ad quam certe consequitur id quod à principio quærebat. Quemadmodum enim multæ guttatim cadētes stillæ habilem reddunt petram vt excuari possit, illarum autem nouissima, de quorundam sentētia, id sanè efficere dicitur: ita in cordis humore res se habere existimatur. Sæpius enim is commotus & excitatus tandem per illam mouetur agiturque motionem, à qua quod quærere illico emergere censetur: quod sanè inueniens anima ab vltiori tandem cessat disquisitione. Est igitur, inquit, reminisci, vim quandam inesse mouentem. Vim appellans siue potentiam, principium illud de quo sæpius est commemoratum. istuc enim animam excitare dicitur ad resolutionem & disquisitionem eius quod 40 reliquum esse videtur. Quamobrem à locis, inquit, reminisci interdum videntur homines. loca siue locos appellans, contraria, similia, cognata, vicina, necnon huiusce notæ reliqua: vel etiam loca denominans illa quæ in nobis sunt principia: vel locorum etiam ipsorum facies & conformationes. Quæ admodum enim à locis ijs quæ nobis ab ipso in Topicorum commentarijs sunt tradita, & in primo etiam artis rhetoricæ libello exposita, habiles sanè & prompti facti, ad omnia possum⁹ problema- 50 ta commode differere: ita etiam à quibusdam in nobis cōformatis insignitisque locis siue principijs consequentia paruo negotio adiungere & refarcire valemus. Vel igitur principia ipsa hoc in textu vocat loca, vel corporea & extrinseca intelligit loca, vbi collocantur imagines, ex quibus sanè localis appellata est memoria: vel hoc etiam intelligi potest modo, quod sæpius scilicet quispiam rem vidēs & audiens aliquam, illam postmodum quærens discurrit sanè & ratiocinatur vbinam illam vidit, aut audiuit: locique illius forte memoratus, facilè reminiscitur & quando, & de quo rem illam audiuit. Huius autem rei exemplum ponit philosophus, cuius nos pauloante mentionem fecimus, in sequenti literæ contextu.

Quo differant
disciplina &
reminiscētia.

Vbi de locis
tractatur natu-
ra.

Simile autem est vniuersale principio, & medium omnium. nam si non prius, saltem cum ad id peruenerit, memorabitur: vel neque amplius, neque aliunde: vt si quis considerauerit in quibus **A B C D E F G H**. Si enim nō ipsius **H E** meminerit, in ipso certe **E H** memoratus est. Hinc enim ad ambo moueri contingit, & ad **D**, & ad **E**. Si autem nihil horum quærit, ad ipsum **C** deueniens memorabitur, siue **G**, siue **F** quærit. Si vero non, ad ipsum **A**. & hoc semper modo.

Vniuersale hoc accipitur in loco vel pro omnino, & vt in pluribus, ac si vniuersaliter diceret, vel vniuersale communes ipsos vocat locos, à contrarijs scilicet, ab æqualibus, à cōiugatis, reliquosq; eius notæ locos. Vbi etiam cum dicit, & mediū omnium, illud sanè et superfluum videtur. quāobrem est (vt arbitror) quod hoc in loco dicit, huiusmodi. Mediū omniū vt in plurib⁹ assimilatur principio. nam mediij inuentio ad reminiscenciam multum quantū nos iuuare videtur, & ad quæsitæ nos rei inuentionem tanquam manu deducere. Cuius certe rei exemplū more suo in elemētis literarum ponit, vt vniuersalem sanè huiusce rei ostensionem nobis afferat. Si quis enim, inquit, consideret in quibus **A B C D E F G H**. id est, si imagines quispiam aliquas, siue motiones per quas mouetur anima ad indagacionem & inuentionem rei quæsitæ, secundū exposita cōsideret elementa, & in illis ea constituat: illarum autē mediū ipsum sit **E**: hoc sanè inueniēs quæsitō ille, si forte illo videret **E** inuento, non peruenit ad id quod quærit: cū ad ipsum perueniet **H**, planè memorabitur. Quoniam enim mediū inuenit, cōtingit moueri & ad **E**, & ad **D**. Vocat autē **E**, & ipsum **E**, & illa quæ ipsum consequuntur. sunt autem **F, G, H**. Similicq; modo **D** appellat & ipsum **D**, & etiā **C B A**. Cū peruenerit igitur ad **H**, reminiscetur utiq; nihil enim prohibet post **E** medium ipsius **H** reminisci, & postmodum ipsius **F**, & postea ipsius **G**. Vt autem in notioribus terminis, clarioriq; doctrinæ modo huiusmodi elemētorum ostēdatur ordo, ipsum **E** medium ponatur, verbi causa symposium, **F** autem Socrates, **G** vero vapulare à Socrate, **H** autem lyra. Nihil igitur prohibet reminiscētem quempiam symposij, statim reminisci lyrae, & postmodum q; vapulauit, & postea quod à Socrate. Atqui post symposium consequens erat statim Socratis reminisci, & postea q; ab illo vapulauit, & postremo ipsius lyrae. supponatur enim q; vir ille à Socrate lyra sit percussus. Quoniam autem dixit q; medium principio assimilatur, statim huiusce rei subiungit causam. Hinc enim, inquit, ad ambo moueri contingit. ipsum enim **C** medium, via est & limes ad ea quæ consequuntur **F G H**, & ad illa quæ præcedunt **D C B A**. Et fieri certe potest vt quemadmodum ab ipso **H** vel **G** vel **F** reminiscimur cuiusnam voluerimus rei: ita etiā ab ipso **A** vel ab aliquo consequentium ipsum **A**. Si autem **E** non erit medium, sed ipsum **C**: ad ipsum perueniens **C** quispiam, propositæ sanè rei reminiscetur: aut ad ipsum **A**: veluti ibi ad ipsum veniēs **H** reminiscetur. Exemplum subscriptum est in notioribus terminis, vt clarior reddatur ostensio.

A	B	C	D	E	F	G	H
Athenæ.	Lycium.	Platonis domus.	Prima mensis.	Symposiū.	Socrates.	à Socrate vapulare.	Lyra.

Vr autem interdum quidem ab eodem reminisci contingit, interdum vero non, in causa est, quoniam ab eodem principio ad plura moueri contingit, vt ex **C** ad **D**, aut ad **F**. Nisi igitur ab antiquo moueatur, ad consuetius sanè mouetur. quemadmodum enim natura, sic & consuetudo est: quāobrem eorum quæ crebro tractamus, celeriter reminiscimur. Vt enim natura hoc est post illud, ita & operatione: ipsum autem multotiens naturam efficit. Quoniam autem vt in ijs quæ natura constant, fit & præter naturam, & fortuito: ita in ijs quæ consuetudine constant, fiet magis, quibus non similiter inest natura. Quapropter ibi & aliter interdum moueri continget, præsertim cum abduxerit inde huc: & hanc ob causam cum opus fuerit nominis reminisci, similis

quidem meminimus: in illo autem solœcismum facimus. Reminiscendi igitur ratio hoc se habet modo.

Quoniam sæpius accidit nobis (vt retro diximus) q̄ memorati canis verbi causa, caniculæ non reminiscimur, quãuis multis moueamur excitemurq̄ motionibus, & illud enixe perquiramus: nonnunquã autem illico cum canis nobis succurrit imago, caniculæ reminiscimur: quæri autem non immerito potest quam ob causam id accadat, q̄ idem, vt inquit, ex eodẽ, id est caniculæ ex cane, reminiscimur: interdum autẽ non: idcirco huic occurrens quæstioni philosophus, huiusce rei causam esse dicit, quoniam contingit plures moueri quempiam motiones ab eodẽ principio: verbi causa ab ipso c ad ipsum f, vel ad ipsum d. Sit enim mediũ c, extrema autem f & d. Si igitur magis consuetum erit ipsum f quã ipsum d, m̄tem sanẽ ad se trahet. Si enim erit f verbi causa canistrũ, c autem canis, d vero canicula: ab ipso c magis mouebitur anima ad ipsum f, quã ad ipsum d. cõsuetum enim magis q̄ canicula est canistrũ. Et nõ solũ hanc, inquit, ob causam, id est propter assuetudinẽ, sed etiã si hæc quidem imaginũ erit antiqua, illa vero recens & noua: recẽs profecto magis mouebit excitabitq̄ imago quã vetusta. Nihil autẽ prohibet interdũ antiquã magis mouere q̄ nouam, si quidem noua obscura fuerit, & superficietenus inhærens: vetus autẽ & antiqua clara sit & perspicua. Dicit igitur, nisi ab antiquo moueatur, id est, nisi antiquum fuerit simulacrum, & consuetum (hoc enim oportet intelligere) ad nouitium certe & magis consuetum mouebitur. Huiusque rei statim subiungit causam, dicens: quemadmodũ enim natura, sic & consuetudo. Natura enim quæ magis consueta sunt, semper efficit & prosequitur: idcirco mos ipse & consuetudo non ab re idem efficere videtur. Vsum enim alteram esse naturã ipse est qui dicit: & hanc ob causam illorum cito reminiscimur quæ diu multũque considerauimus. Quoniam autem isthæc breuiter admodũ a philosopho sunt adducta, idcirco insistẽdũ nobis & declarandũ est magis, hoc maxime modo. Si quidem igitur non erit antiqua & consueta imago illa, aut noua & inconsueta: verum cum noua & recens, tum pertractata & consueta: ad illã utiq̄ mouebitur animus. neq̄ enim ad nouam & incõsuetam de facili mouebitur, neq̄ ad antiquã & incõsuetam. Similiq̄ modo si altera fuerit vetus & assueta imago, altera vero recens & defueta: ad antiquã proculdubio mouebitur imaginem. Isthæc enim propter assuetudinis frequentem vsum vt recens est, sicut econtra noua imago nullo exercitationis perfricata vsum, vt antiqua sanẽ esse censetur, & iam euanescens. Prosequitur postmodum philosophus isthæc ad verbũ subiũgens. Sicut enim natura hoc est post illud, ita & operatione. Sicut enim ad formã ignis sequitur caliditas: pari modo ad ignis reminiscẽtiã, caliditatis cõsequitur reminiscẽtia. Quo in loco per operationem, consuetudinẽ intelligere oportet. Sunt enim ex consuetudine quædam quorum cum reminiscimur, illico eorum etiam reminiscimur quæ illa cõsequuntur. Animaduertendum autem est quòd cõsuetudinẽ hoc in loco actum siue operationem appellauit: quoniam ex tali actu siue operatione talis nimirum fit cõsuetudo. Quod autem sæpius fieri consuevit, in naturam sane transire videtur. Cæterum quoniam in ijs quæ natura constant, nõnunquam intercedere videtur error, & quod præter naturam est: simili certe modo hoc etiam accidere cõtinget in ijs quæ consuetudine fiunt, eoque magis in istis, quo minorẽ firmitudinis constantiam stabilitatemque in se habere videntur, quã ea quæ natura constant. Si autem hoc res se habet modo, nihil sanẽ prohibet illum qui reminiscitur prioris cuiusdam imaginis, errare & falli circa posteriorem, & aliter quã oportet moueri: cum alioquin hinc illo trahatur à re pertractata & consueta magis. Et quoniam nos alia aliã abstrahunt & abducunt, idcirco cum opus fuerit alicuius nos reminisci nominis, alterius quidem similis reminiscimur, ad quæsitum autem interdum non peruenimus nomen: sed circa illud & in illo vtimur, inquit, solœcismo. Cum enim verbi causa reminisci voluerimus Leopanis, si capri similitudine, Leosthenis reminiscimur, in errorem certe incurrimus, & solœcismo vtimur manifesto, cum aliud pro alio proferamus nomen. istuc enim solœcismi quædam est species.

Quod autem præcipuum est, ipsum cognoscere oportet tempus, aut mensurate, aut indefinite. Est autem quiddam quod diuidit maius & minus: rationabile autem est sicut magnitudinem. Intelligit autem quæ magna sunt, & quæ procul, non quòd eò notionem extendat: quemadmodum visionem quidam asserunt. Etenim cum non sunt, similiter intelliget: sed rationem quandam mouebit. In ipsa enim similes sunt figuræ & motiones.

Cum in ijs quæ prædicta sunt, abunde nos reminiscẽtiæ naturam docuerit Aristoteles, hoc in loco commune quiddam cum memoriæ ipsi, tum reminiscẽtiæ nobis insinuare videtur, dicẽs q̄ præcipuum & maximum in huiusmodi rebus oportet nos cognoscere & percipere tẽpus, in quo scilicet discẽtes quippiã, aut vidẽtes, vel audiẽtes, aut gustãtes, illi sanẽ reminiscimur, vel mẽsurate

Vsum alteram esse naturam.

inquit, id est determinate & præfinita, verbi causa ab hinc quatuor annos calēdis Martijs id vidim⁹ siue didicimus, seu audiimus. Vel indefinite & indeterminate, videlicet quæ aliquando vidimus vel audiimus, nulla nominata neque præfinita temporis differentia. Si enim hoc non fuerit, & tempus ipsum determinate vel indefinite non cognouerimus, continget sanè nobis existimare quæ minime rei illius reminiscimur, sed illā nunc primo imaginamur, & à nobismetipsis nullo præcedente vestigio proferimus. Quamobrem summa est necessitas cum in memorijs, tum in reminiscētijs tempus etiam ipsum cognoscere. Postquā autem dixit quæ præcipuum est cognoscere tempus, subdit: Est autem quiddam quod diiudicat maius & minus. id est, necesse est aliquid esse quo sentiens anima iudicet plus & minus ipsius tēporis. Subiungit etiam modum per quem fit iudicium. Quemadmodū enim, inquit, cogitatio & animæ vis cogitativa magnitudines diiudicat & perpendit, non quæ extrinsecus ad illas prodeat, sed imagines mouens & simulacra ab ipsis effecta magnitudinibus in fantastico spiritu. semper enim fantasia cogitatio iungitur: cum nihil aliud cogitatio esse censeatur, quā intellectus operatio fantasia applicati & coniuncti. Iudicat igitur magnitudinū moles cogitativa potestas, non quia prodeat ad illas (vt dictum est) quæadmodum velle videntur illi qui visionem pervisilium radiorum extramissionem fieri affeuerarunt. Namque si hoc ita esset, magnitudines sanè cogitatio iudicaret quando essent præsentis: de absentibus autem iudicium haudquā ferre posset: cuius certè oppositum ipsa nos docet experientia. Iudicium enim sæpenumero de illis fert dum absunt. Quemadmodum igitur inquam (vt vnde digressi sumus reuertamur) cogitativæ animæ vis magnitudines diiudicat: ita rationi consentaneum esse videtur, animæ vim sensitivæ iudicare & perpendere maius vel minus in tempore, non quia extrinsecus prodeat, & extēdatur foras, sed quia mouet vel mouetur potius ab imaginibus & simulacris quæ intrinsecus sunt impressa & insignita.

Quid cogitatio esse dicatur.

Quoniam igitur differt quādo maiora intelligit? An quæ illa intelligere, minora? Omnia enim quæ intus sunt, minora vt proportionem ad ea quæ extra sunt.

Quando anima (vt retro dictum est) per magnitudinis similitudinem quā in se habet, ipsam cognoscit magnitudinem, quærit hoc in textu philosophus quoniam cognoscit modo & reminiscitur siue diiudicat maiorem & minorem magnitudinem, & quomodo illarum cognitio à reminiscētia differre censeatur. Quando igitur, inquit, maiora intelligit. i. reminiscitur illorum, quo differt ab illo quando minora comprehendit? Statimque post quæstionem subiungit responsum. An, inquit, eo differt, quo illa quidem, id est maiora intelligere, est minora intelligere? quod est subaudiendum. Breuiter enim admodum & concise illa adducta est litera. maiorum enim cognitio animæ excitat iudicium ad distinguendum inter illa, & ea scilicet quæ eiusmodi non sunt, videlicet minora. quamobrem illis cognitis, necessario & ista cognoscuntur. Subiungit præterea quæ minora cum interioribus sunt, prius cognoscuntur: & illorum sanè prius & citius reminiscimur. Ex quibus postmodum ad vltima & maiora traducimur. Omnia igitur, inquit, quæ intus sunt, minora existunt, & proportionem minora. Quæcumque enim in orationis cuiuspiam magna comprehenduntur periodo, cum illius sint partes periodi, minora sanè illa censeantur esse periodo. Et omnino interiora omnia ipsis extrinsecus positis sunt minora: atque id proportionem fieri cōtingit. Quoniam enim rationum proportio naturaliter (vt sic dicamus) se habet similitudo: ista autem inter se similitudinem habent in quantum vnus quidem continet, reliquum vero continetur: idcirco dixit, vt proportionem se habent. Per illa autem quæ sunt extra, maiora intelligit. Proportionaliter autem & quæ extra, & quæ intra sunt, proculdubio se habere videntur.

Icet autem fortasse sicut in formis proportionem accipere, sed in ipso, ita in ipsis distantijs.

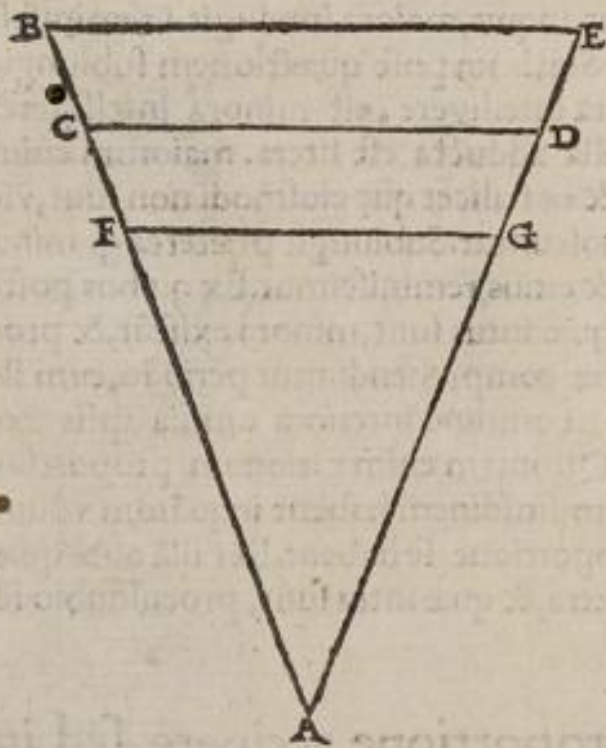
Prosequitur hoc in textu philosophus, & in ijs etiam quæ sequuntur, nobis ostēdere quoniam modo maiorū minorūque in nobis cognitio & reminiscētia se habere censeatur: dicitque fortasse ita esse de magnitudinibus & distantijs locorū siue tēporū, vt est de speciebus formisque rerū. vnde sicut in ipso cognoscēte diuersæ sunt similitudines & motiones proportionem respondētes diuersis rerū formis siue speciebus, verbi gratia equo & boui & cani: ita etiā diuersis quātitatibus maioribus & minoribus diuersæ & distractæ similitudines & motiones in nobis verisimiliter correspondēt. Vel, inquit, quæadmodum se habet in formis, id est in rebus ipsis, vel intellectibus aut memorijs & reminiscētijs: ita proportionem se habebit in distantijs, id est, tēporibus. cōprehēdūt namque illa tēpora, & illis proportionem respondere vidētur. Vt enim res minor ad maiorem se habet, in eo quæ illa quidem cōtinetur, hæc vero cōtinet & cōplectitur illā: ita proportionaliter se habet tēpus maius ad tēpus minus: & per assignatā postmodum proportionis analogiā, vt se habet tēpus maius & productius ad re maiorem, ita se habet tēpus minus ad rem minorem. Quod autem ita se habeat res, quæ figuris scilicet siue speciebus proportionem correspondeat

tempus, id est intellectus vel memoratis rebus: huiusmodi affertur demonstratio, quæ primo probat quod extrinseca cum intrinsecis eo quod continentur & continent, adinuicem proportionem respondent: & qui continentia intelligit, contenta etiam intelligere censetur. Secundo autem loco, quod tempus etiam res ipsas consequitur, & proportionis analogia secundum suas partes cum rerum partibus secari diuidique percipitur. Demonstratio autem hæc est:

Quemadmodum igitur si AB , BE mouetur, facit AD . proportionem enim sibi respondet AC , & CD : cur igitur potius CD , quam FG efficit?

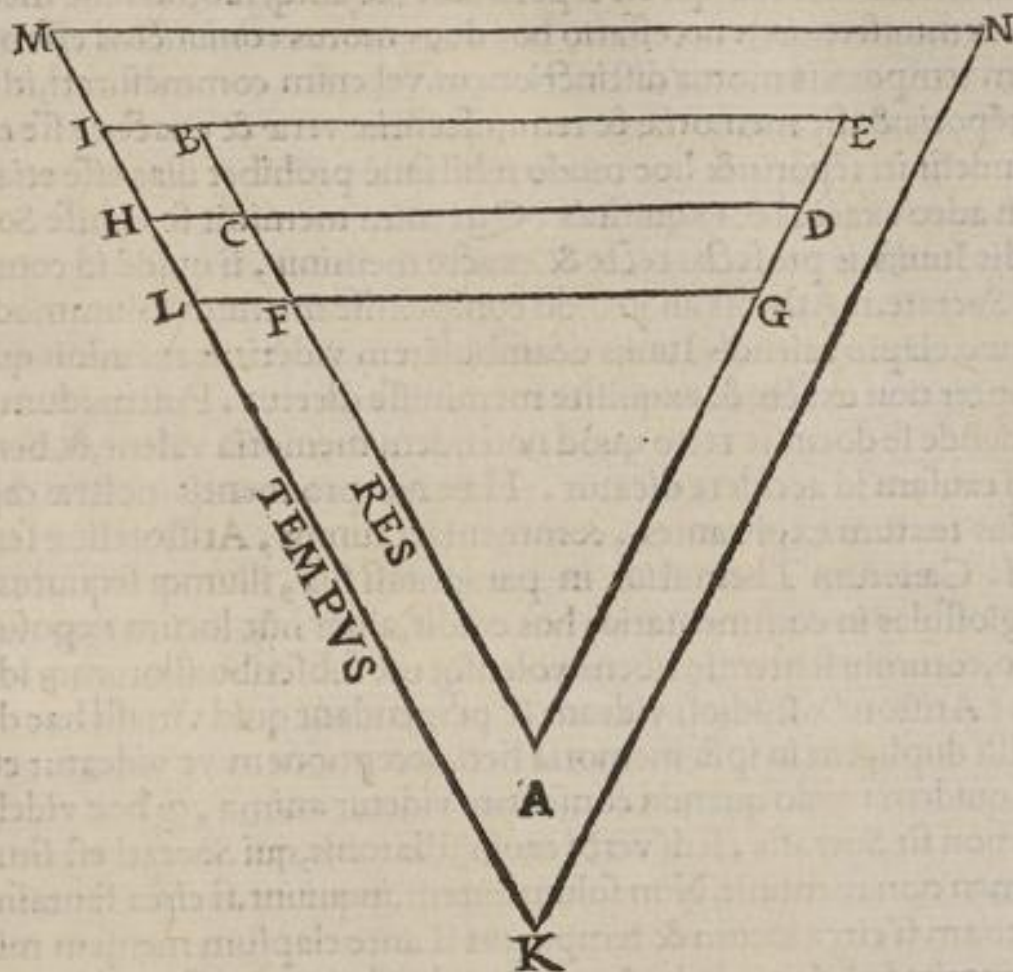
Quoniam in demonstratione ista multa sanè inest obscuritas, tum quia breuiter admodum & concise prolata est: tum etiam quia elementorum adductorum in quibusdam inuersus & variatus est ordo: idcirco prius quam ad illius explicationem me conuertam, nonnulla de quibus retro etiam diximus, ad clariorem illius doctrinam non ab re reassumenda esse duxi. Cum igitur retro præmisisset philosophus quod in memorandi opere & actu cognoscere & percipere oportet tempus: similique modo in ipsa reminiscètia, cum in omni (ut dictum est) reminiscendi actu ipsa etiam incurrat memoria: subiunxissetque præterea replicando, quod in huiusmodi operibus oportebat determinate siue indefinite & indeterminate tempus cognoscere: præterea etiã quod exteriora, id est, maiora reminiscens quispiam vel intelligens, interiorum etiam, id est minorum reminiscitur: proportionem enim huiusmodi inter se respondent res: quæ autem sunt eiusmodi, simul sanè intelliguntur, siue memorantur, seu reminiscuntur: si quis enim quadricubiti reminiscitur, bicubiti etiam reminisci dicitur: Cum hæc inquam dixisset & præmisisset philosophus, hoc in loco prius quidem demonstrat quod proportionaliter se habent interiora exterioribus: secundo autem loco quod rerum memoriæ siue reminiscentiæ cum temporis cognitione complicantur. Vbi etiam ostendit quod adinuicem tempora proportionem sanè habent, maiora scilicet ad minora, & viceuersa minora ad maiora tempora. Quemadmodum enim res ipsæ siue memoriæ seu reminiscentiæ maiores ad minores se habent, & e contra: ita in temporibus esse cèsendum est. Parique proportionis modo quemadmodum tempora maiora se habent ad res maiores, ita minora tempora ad res minores. His igitur non inutiliter (ut arbitror) decursis & animaduersis, ad literæ contextum accedamus. Quo in loco primo animaduertendū esse censeo, quod breuis (ut diximus) & còcisus, defectiuus quidem etiã huiusce literæ videtur esse sermo: cuius integra sanè lectio hoc se habere (ut arbitror) debet modo. Si AB , BE mouetur, facit AD . ipse autem propter obscuram breuitatem scribit solū, facit AC , CD . Est autem sicut AB ad BE : sic AC ad ipsum CD . quãobrem sicut ille qui intelligit quadricubitum, intelligit etiam bicubitum, siue meminit, seu reminiscitur: ita ille qui intelligit vel meminit vel reminiscitur AB , BE , intelligit vel meminit vel reminiscitur ipsorum AC , CD . In præsentia enim philosophus per moueri ostendit intelligere & meminisse & reminisci. Quod autem illud, facit AD , illi æquiualeat, facit AC , CD : declarat per illud quod statim subiungit, proportionem enim sibi respondent AC , & CD . Est autem quod dicit, huiusmodi: proportionaliter enim se habent AC , CD , ipsis AB , BE . Quemadmodum enim AC se habet ad AB : ita se habet CD ad BE . Quare potest etiam proportio commutari. Illud autem, Cur igitur potius CD quam FG facit: idem est ac si diceret, quemadmodum ille qui intelligit AB , BE , intelligit etiã AC , CD : sic & ille qui intelligit AC , CD : intelliget utique AF , FG .

Quemadmodum AC ad ipsum AB se habet, ita ipsum H ad M se habet: Has igitur simul mouetur. Si autem FG voluerit intelligere, ipsum BE similiter intelligit. Loco autem ipsius HI , KL intelligit. hæc enim ita se habent quemadmodum FA ad BA .

Postquam dixit & declarauit philosophus quomodo proportionaliter adinuicem se habent res, in præsentia docet nos quomodo simul cum rei ipsius motu, etiam temporis fiat perceptio. Sumitur autem hoc in loco illud, $\alpha\eta$, pro $\epsilon\tau$ copula: ac si diceret. Et quemadmodum AC motus ipsius rei, se habet ad AB motum: ita H ad M : videlicet $\kappa\eta$ motus ipsius temporis, ad $\kappa\mu$ motum. appellat enim solū H , ipsum $\kappa\eta$: sicut solum M , ipsum $\kappa\mu$. Vult igitur dicere & ostendere philosophus quod si cut

se habet minor res ad maiorem: ita se habet minus tēpus ad maius. In illo autem vbi dicit, Has igitur simul mouetur: per illud has, temporis simul & rei motiones intelligit. Quae admodū enim si quispiam currens A C, A B, necessario mouetur K H, & K M: sic ille qui meminit A C, A B, necessario meminit K H & K M temporis. Si autē F G intelligere velit: quod dicit hoc in loco, id potentia valet: Quae admodum secundum A B, B E, & A C, C D, mota & excita anima nostra intelligens vel reminiscēs, simul sentit K H, & K M tempus: pari rationis modo si F G, id est si A F, F G voluerit intelligere, siue reminisci: ipsum B E, id est ipsum A B, B E similiter intelliget (sicut diximus) simul cum temporis perceptione, videlicet K M, M N. Dicit autem, loco ipsius H I, K L intelligit. id est, pro K M. commutata enim sunt hic elementa ista, & H pro K positum est, cum sit ex parte ipsius temporis. I autem loco ipsius M collocatum est. pro K M igitur intelligit K E. Quoniam enim K H, K M, tempora dicuntur esse ipsorum A C, A B, ipsum autem K L ipsorum A F, F G: mouetur autem A F, F G: manifestū est quod mouebitur in ipso tempore K L, quod est totalis tēporis pars K M, sicut A F pars est totalis rei A B. Illud autem quod sequitur, Hæc enim se habent quemadmodum F A ad B A: huiusmodi sanè est: Hæc, videlicet K L, K M proportionaliter se habent ad ipsas A F, A B. Patet igitur & cuius est manifestum quod intellectiones siue memoriae seu reminiscētiæ proportionaliter se habent ad tempora: & quod simul cum ipsis rebus est consensatio & perceptio temporis. Huiusce autem rei ostensio in descripta examinetur figura.

Quando igitur simul rei & temporis fit motus, tunc memoria quispiam operatur. Si autem istuc non agens existimauerit, meminisse se existimat. nihil enim prohibet quēpiam decipi, & sibi videri, cum nihil meminerit: memoria autem operantem, non existimare, sed latere se recordari, haud sanè contingit. Hoc enim est ipsum meminisse. Quod si rei fiat motus sine illo qui est temporis, aut hic absque illo, non sanè meminit. Is autem qui est temporis, duplex est. Modo enim mensura non meminit: veluti quod nudiustertius: sed certe quod olim fecit. Aliquando autem & mensura: verum meminit etiam quanuis non mensura. Dicere enim solēt quod meminerunt quidem: sed quando, nesciunt: cum istuc ipsum quando, commensurata quantitate nō cognouerint. Quod igitur non iidem memoria valeant, & bene reminiscētes sint, dictum est prius.

Ostendere in ijs & declarare nobis Aristoteles intendit quanam veræ sint memoriae & reminiscētiæ, & quæ ambarum huiusmodi animæ virium falsæ & adulterinæ sint apparentiæ. Dicit igitur quod quando simul cum re ipsa temporis fit perceptio mensura, id est definite &

determinare, vel sine mensura, id est sine determinatione præfinitione ve aliqua, tunc est memoria vel reminiscētia. Cōuenit enim hoc de vtrifq; sanè proferri. Si autē existimauerit istuc non agens, id est, si existimauerit quispiā se meminisse: vere autē non meminit: is existimat se meminisse, & , suppleendum est, vere & proprie non meminit. Verū quia sic etiā isthæc legitur litera, Si autē existimauerit istuc non agēs memorari: tūc huiusmodi erit sensus, Si existimauerit quispiā meminisse, & vere nō meminit, suppleūdū est, hoc nō est memorari, siue memoria. Verū ex ijs quæ sequūtur, superior lectio rector sanè esse videtur. Subiūgit enim. Nihil enim prohibet quēpiā decipi & falli, ita q; se meminisse credat, cū tamen in rei veritate non meminerit, neq; recordetur: & hoc non ab re, quoniam tempus à re disiungit & separat: illorumq; simul non fit motio: vt Antipheronti Oreitæ vsu contigisse censetur, qui ob visus (vt aiunt) imbecillitatem, occurrentem sibi & obuiam factū amicū & familiarem cū cerneret, haudquaquā se illū videre putabat, sed illius tam diu cōspecti & visi meminisse. Ab illo enim præsens cū præterito tempore percipiebatur res. Subdit postea philosophus: Memoria autem operantē non existimare, sed latere se recordari, haud sanè contingit. quod est ac si diceret: aliter res se habet in illo qui per memoriam operatur, id est quæ rem coniunctam tempori consyderat & animaduertit. is nanq; recte meminit, neq; potest aut existimare se non meminisse, aut latere. Hoc enim est ipsum meminisse, circa memoriam scilicet operari, & rem simul cum tempore percipere & perpendere. Quamobrem statim subdit: Quod si rei fiat motus sine illo qui est tēporis, aut hic absq; illo, nō sanè meminit. innuere volens ad memoriam & reminiscētiā necessario hos duos motus coniunctos esse oportere. Subiungit postmodum duplicem temporalis motus distinctionem. vel enim commēsurati, id est distincti & determinati motus est tēporis: & sic memoriæ & reminiscētiæ veræ & exactæ esse cēsentur. Vel motio est indeterminati & indefiniti tēporis: & hoc modo nihil sanè prohibet illas esse etiam memorias & reminiscētiās, licet non adeo exactas & exquisitas. Qui enim meminit se vidisse Socratē in Academia deambulātem calendis Iunijs, is profecto recte & exacte meminit, si quidē id contingat hoc accidisse modo. Qui autem se Socratem Athenis aliquando conspexisse meminit solummodo, cum illum verbi causa in Academia anno elapso calendis Iunijs deambulātem viderit: is meminit quidem rei, temporis vero minime: quapropter non exacte & exquisite meminisse dicitur. Postmodum subiungit philosophus concludendo abunde se docuisse retro quod non idem memoria valent, & bene sunt reminiscētes: & quam etiam ob causam id accidere dicatur. Hæc nos pro mentis nostræ captu, ingenijq; mediocritate, literæ huius textum explicantes, commentati sumus, Aristotelicæ sententiæ consona & consentanea esse rati. Cæterum Themistius in paraphrasi sua, illumq; sequutus G. Ephesius, siue quisquis fuit ille, qui glossulas in commentarios hos edidit, aliter hūc locum exposuere: quos ego viros honoris causa nomino, eorumq; sententię libens volensq; me subscribo: illorumq; ideo interpretationē hoc in loco apposui, vt Aristotelis studiosi videant & perpendant quid viri illi hac de re sensisse videntur. Afferunt igitur illi duplicem in ipsa memoria fieri deceptionem vt videatur esse memoria, cum tamen non sit. Et vno quidem modo quando consentire videtur anima, q; hoc videlicet fantasma Socratis est imago, cum non sit Socratis, sed (verbi causa) Platonis, qui Socrati est similis. Credit igitur tunc meminisse, & tamen non meminit. Non solum autem, inquit, si circa fantasma fiat deceptio, non est memoria: sed etiam si circa locum & tempus: vt si ante elapsum mensem mihi hoc in lycio accidit, ego autem in præterita hebdomada in Academia id mihi contigisse existimem: neq; hoc sanè est memoria: & sic hoc fit modo deceptio & error. Altero autem modo quando neq; circa tempus, neque circa locum deceptio fit & error: sed cum solummodo non consyderat quispiam quod meminit. Quæ admodum enim læpius cōsyderantes de aliquo, & intente contemplati, haudquaquam percipimus illa & animaduertimus quæ nobis ante oculos obuersantur: pari contingit modo quempiam rei cuiusdam memorantem non consyderare quod meminit, propter alium quempiam vehementiorem animi motum. Quo in casu dormienti sanè is non immerito assimilari videtur, qui somnia quidem videt & versat: non sentit autem se dormire, neq; somniare percipit & animaduertit. Afferunt autem literam in textu illam, Si autem istuc non agens existimauerit meminisse: primum deceptionis ostendere modum circa ipsam memoriā, illam vero quæ dicit, Operantem autem memoria, non existimare, sed latere se recordari: declarare secundum deceptionis modum. Hoc enim est ipsum meminisse, id est, hoc est igitur memoria, non latere memorantem, sed scire & percipere quod meminit. Non igitur est, inquit, memoria & reminiscētia, si motus rei fit sine temporis motu, aut temporis motus sine motu rei: sed oportet quod tam rei quam temporis motus sibi inuicem proportionaliter quadrent, neque separati à se inuicem existant.

Antipheron
Oreites.

Themistius.
G. Ephesius.

Memoria autem & reminiscētia non solum tempore differunt: verum etiam quia memoriæ quidem complura aliorum animalium participare videntur: reminiscētiæ autem nullum sanè ex cognitis animalibus (vt ita dicatur) præter hominem. Huius autem causa, quoniam in reminiscētia tanquam ratiocinatio quædam est. quod enim

ante audiuit vel vidit, vel quippiam huiusmodi passus sit is qui reminiscitur, ratiocinatur: & hoc veluti quæsitum est quoddam: id autem solis ijs contingit quibus à natura consultandi inest facultas. Porro consultatio ratiocinatio quædam est.

INter memoriam & reminiscentiam ostendere nobis studens distinctionem differentiamque philosophus, dicit non solummodo tempore illa dissiugi & esse diuersa: tempore namque prior est memoria, posterior vero reminiscentia, cum memoriæ renouatio & sit & esse dicatur ipsa reminiscentia: sed etiam quia solus inter omnia animalia reminisci censetur homo. Quam rem præsentem in textu philosophus hoc ostendit modo: Cui reminiscentia inest, illi profecto ratiocinandi inest vis & facultas. **10** Quemadmodum enim ille qui syllogismo vtitur, aliam propositionem post aliam colligere videtur: ita ille qui reminiscitur, minora maioribus colligit & comprehendit. Ratiocinandi igitur vis quædam reminiscenti adesse videtur. Cui autem ratiocinandi inest vis, eidem certe inest etiam vis & facultas quærendi. Qui enim ratiocinatur, syllogismoque vtitur quippiam inuestigans & quærens, discursu vti quodam animaduertitur. Cui vero quærare conuenit, illi & consultare & deliberare naturaliter inest. Qui consultat enim, quærit sanè quidnam sibi expediat facere. Cui igitur inest reminiscentia, eidem certe consultandi inest facultas. sed solus inter omnia animalia consultare & deliberare dicitur homo, cum solus ratione vtatur. Solus igitur homo inter animalia omnia reminisci censetur. Et hæc certe est vera & legitima inter memoriam & reminiscentiam differentia.

Quod solus inter animalia homo reminiscitur.

20 **Q**uod autem istuc, corporea quædam sit passio, & in eiusmodi fantasmate reminiscentia sit inquisitio, id sanè declarat, quod plerique commouentur cum reminisci nequeunt: & licet cogitationem valde inhibere, & non amplius reminisci contentant, nihilominus: quod potissimum melancholicis accidit. Hos enim fantasmata excitant maxime.

Post assignatam (vt visum est) inter memoriam & reminiscentiam distinctionem, & naturæ differentiam, ostendere nobis philosophus volens in quonam corporis sensiterio ipsa fiat reminiscentia, & cuiusnam dicatur esse passio: à literæ statim principio affirmat illam esse corpoream passionem. Cum enim ipsum reminisci ad cogitatuam animæ spectet vim (vt retro est declaratum) consultare namque mentis & intellectus est, cuius etiam est reminisci: cumque sine fantasiæ opera istuc effici non possit: anima enim ea quæ in corde sunt simulacra mouens & excitans, quæ fantasiæ nomen & vim habent, reminisci censetur: valde profecto accurate & commode reminiscentia corporea à philosopho appellata est passio. ipsum enim cor, & in eo commorantem spiritum, in quibus simulacra illa & species quodammodo inesse dicuntur, mouens & excitans animus, reminiscentiæ in nobis est causa: & iccirco reminiscentiam dixit inquisitionem & inuestigationem esse fantasmatis in eiusmodi corpore existentis. Quemadmodum enim si quispiam Ciceronis orationem legere velit aliquam, ex orationum illius commentarijs literas prius quærit inscriptas: ita cogitatuæ vis animæ facere videtur. Cor namque ipsum chartæ habet loco: fantasmatis vero vt literis vtitur: ipsa autem legis obrinet vicem. **30** Quod autem corporea sit quædam passio ipsa reminiscentia, euidens est, inquit, signum quod nonnulli commouentur & conturbantur cum reminisci volentes id consequi nequeunt. multum enim diuque laborantes in illarum disquisitione imaginum, agitantur certe & commouentur: volentesque postmodum huiusmodi disquisitionem inhibere & compescere, neque amplius quærare, haudquaquam ab æstu illo, excitæque cogitationis salo cessare possunt. Quæuis enim cogitatio cesset illa, & inquisitio deponatur, ea tamen quæ comota sunt idola, illi vexant, & male habent: imò vero illi etiã interdum magis afficiunt, & acius multant: vt famis tempore esurientem afficit magis & conturbat abstinentia cum à præparatis appositisque escis abstinere, & se inhibere contedit. Quæobrem in talibus reminiscentiæ disquisitionibus simile quiddam pati videtur quale in contemperationibus & vehemētibus mētis cogitationibus sanè patimur. Sæpius in huiusmodi constitutionibus accidit nobis quod cum aliquod nomen siue carmen crebro & vehemēter protulerimus, postmodum vero à cogitandi opere cessauerimus, & ab illa prolotionis assiduitate vacauerimus, ita quod neque amplius illud proferamus, neque proferre intedamus, vt sæpius velimus nolimus illud nobis occurrat: neque solum in mētem cogitationemve, sed in os etiã veniat, & præsto sit. **40** Quemadmodum igitur in ijs, sic & in reminiscentijs contingit. Cessantes enim, & mentem ipsam siue cogitationem compescentes, neque amplius interdum reminisci volentes, nihilominus molestant nos motus illius, & vndique occurrere videntur, coguntque nos ad se conuerti. Hoc autem nullo fieret modo nisi isthæc corporea esset passio. nihil enim incorporeum de ipsius sententiâ mouetur. Moto enim corde, aut humore **50**

Nihil incorporeum moueri de philosophi Aristotelis sententiâ.

Melancholicos
in iugi mortis
num versari
salo.

qui est in corde (nihil enim refert utro dicatur modo) in eo quod quaerimus reminisci, non de facili postmodum quiescit & consistit illa agitatio. Maxime autem commoueri & conturbari melancholicos dicit philosophus, quoniam ea corporis constitutio, & is habitus bene & facile est mobilis. Cum enim huiusmodi complexionis homines in multa iugiter versentur motione, ut in sequenti de somno & vigilia dicit commentario: melancholia namque est abundantis & multi necnon crassi spiritus commotio: quando in illis motum fuerit fantasma, aceruatim illico excitantur & ruunt alia propter superfluentem in illorum spiritibus & cordibus repertum humorem bene & faciliter mobilem, & leui de causa exagitari natum: quae postmodum fantasmata cogitativae vim animae molestantia, & veluti pungentia & vellicantia, etiam si se compescere ab ulteriori disquisitione studeant illi, non sinit, neque quiescere patiuntur.

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes arbitrato suo telum sistere nequeunt, ita reminiscentiam exercens & inuestigans, corporeum quiddam mouet: in quo est passio. Molestantur autem maxime quibus humiditas circa sensituum locum esse contigerit. non enim facile excita à motu cessat, nisi quod quaerebatur occurrit, & commotio dirigatur.

Hoc etiam in textu nos docet philosophus corpoream quandam passionis qualitatem ipsam esse reminiscentiam, quoniam in nonnullis exciti motus, non ponuntur neque sedantur facile. Dicit enim quod in illorum non est potestate reminisci. ubi non est intelligendum (ut arbitror) illud quod sonant verba, quod scilicet in illorum non est potestate reminisci cum voluerint. id enim hoc in loco ad propositum non facit: & retro hac de re sufficienter est pertractatum: sed est ac si dixisset, non facile cessare possunt semel propter reminiscentiam commoti & exciti: neque in illorum est arbitrio motiones illas semel agitas & excitas componere & sedare. Cuius sane rei cum similitudinis perspicuitate causam statim profert. Nam sicut, inquit, in proiectuum arbitrio & potestate non est post proiectum lapidem, illum reuocare, & cessare facere: principium enim illi motionis praebentes, illa ab eo amplius remouere non possunt, sed velint nolint iter inceptum prosequitur lapis: ita reminiscentis animus vna excitata imagine, à qua multae postmodum nullo suscitatur negotio, illarum haudquaquam compescere & inhibere cum vult potest motiones. Ex quo corporeum quippiam in reminiscendi opere interuenire certissimum est: & reminiscentias corporis cuiusdam esse passiones, vero est consentaneum. Hac autem in re molestari maxime melancholicos dicit: quod in praecedenti etiam dixerat textu: huiusmodi in praesentia addens rei causam, quam non adduxerat retro: nos vero illam explicauimus: quoniam illam in praesentia non repetimus, cum alioqui literae ipsius clarus sit contextus.

Hanc ob causam timores & irae cum exciti fuerint, contramouentibus rursum illis, non sedantur: sed ad idem contrarium mouent: similisque sane est passio nominibus & melodijs & orationibus cum illorum quippiam intentè ore profertur. Cessantibus enim, & pergere nolentibus, rursum canere occurrit, aut proferre.

Ira
Timor.

Quod reminiscentiae, ut timores & irae, corporeae sint passiones, rursus hoc in textu ostendit & docet Aristoteles. Cum enim ira sanguinis circa cor sit ebullitio & feruor: timor autem eiusdem sit constrictio sanguinis in ipso corde, & veluti delitescencia quaedam & recessus: quae ambae sane affectiones patiente quippiam sunt corpore: quamobrem non immerito corporeae censentur esse passiones: & retro etiam ostendisset philosophus cur ille qui alicuius reminisci querit rei, haud facile sedare & compescere potest excitos inde motus, qui velint nolint sepius procedunt, & tumultum efficiunt, illi quoque male habent: cum supra memorata inquam dixisset philosophus, hoc adducit in loco quam ob causam neque ira conciti, neque timore consternati à suis affectionibus facile cessare possunt, & ad priorem mentis statum deduci: ut ex hoc etiam id quod principaliter intenditur, sit ostensum. Dicit igitur, cum exciti fuerint timores & irae, id est quando feruorem vel illius contrarium sanguis qui circa cor est, passus fuerit, ipsum commouent conturbatque cor, & feruescere aut frigescere illud quodammodo faciunt: quamobrem non ex facili illae desinunt cessantque motiones. non enim facile feruescens aut algida effecta sanguinis natura ad priorem reducitur habitum. sed ad idem, inquit, contrarium mouent, id est, sed efferuescens ab ipso sanguine cor e contrario in illum agit, & calefcere facit magis. Excalfactus autem sanguis vicissim cordis auget feruorem. Cum enim solidius & copiosius

Etum magis corpus sit cor, tum calefcit magis, tum feruorem suum diutius retinere conseruare que valet quàm sanguis, aut illius spiritus. illa nanque ambo cum rariora sint, & incalescant cito, calere etiã desinunt cito. Cuius contrarium propter eam quam adduximus causam, ipsi accidit cordi. Subdit postmodum philosophus quòd huiusmodi passio quæ in reminiscentijs cernitur, necnon in timoribus & ira, assimilatur planè melodijs & carminibus quæ concinuntur, siue prolatis nominibus, & sæpius pronunciatis. In ijs enim cum quippiam magna & assidua mentis vocisq; cõtentione profertur aut canitur, etiam cum cessare & desinere volunt illi, haudquaquam id posse facere percipiuntur, sed velint nolint in illis sæpenumero eiusmodi perdurant perstantq; motus. istuc autè iccirco, quoniã imagines illæ & rerum simulacra sæpius excitata, iugi postmodum motione agitantur, & in organo commouentur corporeo.

10

SVnt autem qui superiores corporis partes maiores habent, & qui pomilionibus sunt similes, minus ad memoriam apti ijs qui cõtuario se habent modo: quoniam in sensitiua parte multum grauitatis habent. Neq; enim motiones à principio consistere possunt, sed dissipantur: & in reminiscendi opere eadem non facile recte procedere queunt. Prima quinetiam ætate pueri, necnon valde senes propter motum memoria minus valent. ij nanque in multo sunt decremento: illi vero in multo augmento. Et alioqui valde pueri ad multam sanè ætatem pomilionum speciem referunt. De memoria igitur, & ipso memorari, quænam illorum sit natura, & qua animæ parte meminerunt animalia, & quidnam ipsum sit reminisci, quòve fiat modo, & quam ob causam, iam dictum est.

20

Quod in hoc dicitur textu, cum ferè clarum sit, & omnibus peruium, breuiori profecto explanationis lumine indigere videtur. non bene enim memorari dicit illos qui supernas corporis partes amplas habent, maioréq; & crassiores infernis partibus. Hoc autem iccirco, quoniam supernum in illis organũ à materiæ multitudine crassitudinèq; oppressum est & aggrauatum: & hanc ob rem sensilium in illis motiones diutius permanere nequeunt: sed humiditatum copia crassarum confusarumque intereunt & dissipantur. Pomiliones quinetiam ipsi, quos Pomiliones nani. nanos vocant, cum eiusmodi corporum habeant conformationem, talem nimirum naturæ in se habere defectum animaduertuntur. hebetes enim sunt, & obliuiosi: neq; memoriæ quippiam mandare, neq; bene reminisci possunt. Illud autem, Valde pueri ad multam sanè ætatem pomilionum speciem referunt: id sanè valet, quòd valde pueri non solũ quia in multo iugiq; sunt augmento, & vehemèti humorum motu, non bene sunt memoratiui, sed etiam aliam ob causam id illis accidere videtur: quoniã scilicet valde pueri pomilionum speciem referunt, & natura sunt nani, id est, supernas corporis habent partes infernis vastiores & crassiores, vt omnibus palam est. Cur autem (quod huic sermoni oppositum esse videtur, cum non sit contrarium) tenacissimi (vt aiunt) sumus eorum quæ prima ætate & à pueris didicimus, alia profecto causæ censetur esse ratio: quam cum in physicis quæstionibus nostris explicauerimus, hoc illam in loco sanè reticendam duximus, cum alioquin ad præsentium explanatione nihil facere videatur. Post hæc dicta philosophus breui sanè & claro epilogo (vt sui moris est) quæcũq; de memoria & reminiscètia retro pertractauit, perspicue colligit, eaq; cõtstringit & claudit.

40

FINIS.

N. LEONICVS THOMAEVS LV
CAE BONFIO S.

Imonides Cous, Luca Bonfie, vir præsentis ingenij, & inter melicos poëtas elegantissimi, cū aliquando in symposio hospitem inter colloquentes alios tacitum, & nulli verba conferentem discumbere animaduertisset, ad illum conuersus, Hospes, inquit, si quidem insipiens es, sapienter profecto facis: Si vero sapiens es, intipienter sanè & inhumane agere videris. Neq; hoc immerito mehercle. æque enim (vt arbitrator) culpandos iure esse illos existimabat qui quæ penes se habent bona, quibus multi nullo impendio iuuari possunt, ingrato, ne dicam inuidio premunt silentio: & qui cum nihil exculti eruditiq; habeant, præposterò tamen mentis iudicio semper garriendo insulsitatem ignorantiamq; suam, quæ non ab re Heraclitus vel maxime occulenda esse dixit mala, famæ rumusculos aucupari credentes, in vulgus proferre & propalare contendunt. Quorum cum magnam sanè copiam & in re literaria, veluti in triticea messe auenarum & lolij prouentum superiora tulissent tempora, non immerito vsu euenit vt in laudabilium cum præceptorū, tum librorum & studiorum sterilitatem & inopiam, auorum & patrum etiam nostrorum inciderit ætas: cum quibus satis belle sanè tuncagi videbatur, si duorum aut trium celebrium autorum, quorum opera bono quodam & felici fato siue casu aliquo temporum illorum iniuriam effugerant, nomina perdiscere, & commentarios vtcunq; lectitare illis contigisset. Ita enim omnia Barbarorum non minus armis quam libris ea tempestate præuenta & occupata erant, vt nullus in Italia reperiretur locus qui politioribus literis sedem confugiumq; præstare posset. Neque id tantum humanioribus contigerat studijs (leuior enim vnica in re certe fuisset iactura) sed Dialectica, Geometria, Arithmetica, Musica, Ars medica, ipsaq; denique bonorum omnium parens & alrix Philosophia, temporū vitio barbære & inepte loqui didicerant, nomenclaturæ maiestatem, & rerum peritiam duro & incondito elocutionis stylo dehonestauerant. Verum deo fauente maximo, ab Orientis aliquando plaga afflictis & penè deploratis artibus primum luminis affulsit iubar, feliciq; sortis euentu Græcia iam pridem præceptores nobis trāsmisit & libros: à quibus postea annis voluētibus isthæc satis exulta & illustrata ætas in nullo non studiorum genere planè profecisse videbatur, antiquorumq; insistens vestigijs, explōsa iam & deturbata barbarie, præclarum latinitatis cultum induere cœperat: cum ecce ex transuerso læua bellorū rabies, & horrendi tumultus vniuer-

LV.
sam ferè concussere Italiam, peruijsq; Alpium limitibus hinc Galli & Hi-
spani, inde Theutones & effera Germanorum natio vniuersum transpa-
danum Venetiæq; tractum magnis exercitibus occupauere. Qua certe re-
rum tēporumq; constitutione cum alia multa quæ pacis tempore vigēt &
coalescunt (vt par est) apud nos defecere, tum studia etiam omnia & artes
planè pessum iēre, adeo vt nisi quis illas posthac propitius respiciat deus,
in maximo res sit metu ne bonæ artes in profunda rursus demersæ caligi-
ne per longa postea tēporum curricula delitescāt. De Platonis enim sen-
tentia nihil æque disciplinis & studijs officere solet, ac pestilentia & bel-
la: quæ certe vtraq; cum per hos annos passim debacchentur & sæuiant, il-
lorum etiam euenta non immerito expectanda contenderim. Verùm hæc
in fati iacent: quorum neq; Dij (vt aiunt) ipsi necessitatem superare pla-
nè possunt. Nos vero, Bonæ humanissime, qui neq; per ætatem, quæ iam
grauis esse cœpit, neq; ex prioris vitæ instituto aliud quippiam in præsen-
tia agere possumus, quātum nobis conceditur, animum a dura temporū
seuocātes memoria, vt nobismet ipsis quoad dabitur viuamus, in studijs
certe viuimus, & cum legendo, tum scribēdo otia conterimus, & hoc tan-
tum negotio tempus fallimus: expletisq; iam commentarijs de sensu &
sensili, necnon de memoria & reminiscētia, illos de somno & vigilia, quos
tibi dicauimus, sedulo contexebamus. Vale.